

Petőfi Sándor:
AZ APOSTOL

forrás: Magyar Elektronikus Könyvtár
(mek.oszk.hu)

1

Sötét a város, ráfeküdt az éj.
Más tájakon kalandoz a hold,
S a csillagok behunyták
Arany szemeiket.
Olyan fekete a világ,
Mint a kibérlett lelkiismeret.

Egyetlenegy kicsiny fény
Csillámlik ott fönny a magasban
Bágyadtan s haldokolva,
Mint a beteg merengőnek szeme,
Mint a végső remény.

Padlásszobának halvány mécse az.
Ki virraszt ott e mécs világa mellett?
Ki virraszt ott fönny a magasban?
Két testvér: a nyomor és az erény!

Nagy itt, nagy itten a nyomor,
Alig hogy elfér e kicsiny szobában.
Kicsiny szobácska, mint a fecskéfészek,
S a fecskéfészeknél nem díszesebb.
Kietlen, pusztá mind a négy fal,
Azaz hogy pusztá volna, ha
Ki nem cifrázta volna a penész,
S csikosra nem festette volna az
Eső, mely a padláson át befoly...
Aláhuzódik az
Eső vastag nyoma,
Mint gazdagok lakában
A csengetyűzsínor.

A lég olyan nyomasztó
A sóhajoktól s a penész szagától!
A nagy urak kutyái tán,
Amelyek jobb tanyához szoktanak,
Eldöglenének e helyen.

Fenyőfaág, fenyőfaasztal,
Mely a zsidvásáron sem kelne el,
Az ágy lábánál egy vén szalmazsák
S az asztal mellett egy pár szalmazsék
S az ágy fejénél egy szuette láda,
Ez a szobának minden bűtora.

Kik laknak itten?
A lámpa fáradt pislogása mellett

Küzd a homály és fény... az alakok
Mint álmokképek el vannak mosódva
S a félsötétben félig rémlenek.

A mécs világa csalja a szemet?
Vagy e föld alatt lakók mind
Oly halványak valóban,
Oly kísértetszerűek?
Szegény család, szegény család!

Az ágy fejénél ül a ládán
Csecsemőjével az anya.
Boldogtalan kis csecsemő!
Rekedt nyögéssel szíja, szívogatja
Anyjának száraz emlejét,
S hiába szíja.

Az asszony elgondolkodik,
S fájók lehetnek gondolatjai,
Mert mint megolvadt hó a házereszrül
Sűrűn omolnak könnyei,
Omolnak végig arcán
A kisdud orcájára le...
Vagy tán nem is gondolkodik,
Csak megszokásból, öntudatlanul
Szakadnak a könnyek szeméből,
Mint a sziklából a patak?

Idősebb gyermeke,
Istennek hála, alszik
(Vagy csak alunni látszik?)
A fal mellett a nyoszolyán,
Mely földve durva lepedővel,
Amely alól kikandikál a szalma.
Aludj, kicsiny fiú, aludj,
S álmodj aszott kezvedbe kenyeret,
S álmod királyi lesz!

Egy ifju férfi, a családapa,
Az asztalnál sötét homlokkal ül...
Tán e homlokrul árad a ború,
Mely a szobát betölti?
E homlok egy egész könyv, amibe
A földnek minden gondja van beírva:
E homlok egy kép, melyre miljom élet
Insége és fájdalma van lefestve.
De ott alatta a sötét homloknak
Két fényes szem lobog,
Mint két bolyongó üstökös,
Mely nem fél senkitől,
S melytől mindenki fél.
Tekintete
Mindig messzebb, mindig magasabbra száll,
Mig elvesz ott a végtelenben,
Mint a felhők között a sas!

Csendes kívül a nagyvilág,
Csendes belül a kis szoba,
Csak néha sóhajt kinn az őszi szél,
Csak néha sóhajt ott benn az anya.

A kisfiú halkan fölül az ágyon,
Falhoz támasztva bágyadt tagjait,
S rimánkodólag, mintha temető
Földéből jőne a hang, így susog:
„Apám, ehethném!
Erőködöm, hogy elaludjam,
Erőködöm, de el nem alhatom;
Apám, az éhség fáj, adj kenyeret,
Vagy csak mutasd meg, az is jólesik.”

„Várj holnapig, kedves kicsiny fiam,
Várj holnapig, holnap kapsz kenyeret,
Kakastejjel süített fehér cipót.”

„Inkább ma száraz barna kenyeret,
Mint holnap lágy fehér cipót, apám,
Mert holnapig meghalhatok,
Meg is halok, tudom...
Olyan sokáig nem jön az a holnap.
Mióta mondod azt a holnapot,
S mindig ma van, mindig csak éhezem!
Vajon ha meghalunk, apám,
Ha sírba tesznek, éhezünk-e ottan?”

„Nem, gyermekem,
Ha meghalunk, többé nem éhezünk.”

„Ugy én ohajtom a halált, apám,
Kérlek, szerezz nekem koporsót,
Egy kis fehér koporsót,
Olyan fehérét, mint anyámnak arca,
Vitess a temetőbe
És tégy a föld alá...
A holtak olyan boldogok,
Mert nem éheznek ők!”

Ki mondja ártatlannak
A gyermeket?
Hol a tör, hol van a kard, amely
Irtóztatóbb, gyötrelmesebb
Sebet vón képes ejteni,
Mint apja szívéen ejtett
E gyermek ajaka?
Szegény apa!
Tartóztatá magát,
De könnye hirtelen kicsordult,
S ő arcához kapott
S azt megtörölte reszkető kezével,
Azt gondolá, hogy meghasadt szívéből
Feccsent reá a vér!

Ő a panaszhoz nem szokott, de most
Kitört belőle ellenállhatatlanul:
„Oh ég, isten! mivégre alkotál?
Miért nem hagyta ott a semmiségben,
Amelybe lelkem testem visszavágy?
Vagy embernek miért teremtél
És mért adál családot,
Ha már azt nem táplálhatom
Saját véremmel, mint a pelikán?...
De állj meg ajkamon, szó,
Az isten tudja, mit cselekszik,
Magas tervébe nem lát a vak ember,
S kérdőre vonnunk őtet nem szabad.
Rákülde a tengerre engem,
Lelkembe tette az iránytűt,
Amerre ez vezet, megyek. -
Nesze, fiam, nesze
E kis darab kenyér, egyél,
Edd jóízűn, ez a végső darab,
Holnapra szántam s ha most megeszed,
A jó ég tudja, holnap mit eszel.”

Mohó örömmel
Kapott a kisfiú utána,
Az ágyra visszaguggolt,
S oly jóízűen falatozta
Az istenadta száraz kenyeret,
Hogy csillogott belé szeme,
Mint két szerelmes szentjánosbogár;
S midőn a végső falatot
Lenyelte, ráborult az álom,
Mint völgyre a napalkonyat köde,
S lehajtá a párnára kis fejét,
S aludt, és álmódott mosolygó arccal...
Vajon mit álmódott, miről?
Koporsóról-e vagy kenyérről?

Álomba sírdogálta
Magát az anya is,
A másik mellé tette kisdédét,
Karjával mind a kettőt átölelte
S a nyoszolyának szélén úgy aludt.

A férfi fölkel az asztalától,
Az ágyhoz lépdegélt lábujjhegyen,
Megállt előtte összefont karokkal
És elgondolkodék:

„Végtére boldogok
Vagytok, szeretteim!
Az életet nem érzitek,
Levette vállaitokról az álom
E nagy súlyt, mit napestig hordotok,
Szegény, szegény szeretteim.
Én istenem, hát jobban szereti
Az álom őket, mint én szeretem, hogy

Ez teszi őket boldogokká,
Amiké én nem tehetem?
De hisz mindegy, elég hogy boldogok...
Aludjatok, kedveseim,
Aludjatok, jó éjszakát.”

Megcsokolá a három alvót,
Szenháromságát családéletének,
Áldásadólag terjeszté fölélők
Kezét (hogy e kéz mást nem adhatott
Nekik, mint puszta áldást!)
S helyére visszaballagott.
Még egy szelíd tekintetet
Vetett a népes nyoszolyára.
Egy oly szelíd, édes tekintetet,
Melytől az alvók álmaikban
Rózsák és angyalok között mulattak,
Aztán kinézett ablakán,
Beléje nézett a sötétbe,
Nézett beléje oly merően, mintha
Azt föl akarta volna gyujtani
Éjszakkfényével lángoló szemének.

3

Hol járhat e virasztó férfi lelke?
Minő utat választott s kit keres?
Ott fönn bolyong azon magasban,
Hová csak örültek s félistenek
Merészlenek s birnak fölszállani!

Ledobta a ház és nap gondjait, mint
Tojása héját a madár,
Kikelt s röpül.
Az ember meghalt benne s él a polgár.
Ki a családé volt elébb,
Most a világe;
Ki három embert ölelt az imént,
Most milliókat ölel át.

Ott fönn csattognak lelke szárnyai,
Honnét a föld olyan parányinak
Látszik, mint a megégett
Papír hamván a szikra.
Sebes röptében ahogy elsuhant
Egy-egy csillagnál, ez megreszketett
A gyertyalángként, melyre ráleheltek.

Röpült, röpült.
Miljom s miljom mérföldnyire
Van egyik égítest a másikatól,
S azok mögötte mégis
Oly hirtelen maradtak el,
Mint vágató lovas mögött
Sűrű erdőben a fák.

S midőn immár fölül volt
A csillagoknak milliárdjain,
Elért... elért...
A mindenség végére tán?
Nem... a mindenség közepére!
S ott volt előtte,
Ki kormányozza a világokat
Pillantatával,
Kinek valója fény,
S kinek szeméből minden szikra egy nap,
Mit földek s holdak forognak körül.

És szólt a lélek, az
Ős-szellem fényében fürödve,
Miként a hattyu fürdik
A tónak átlátszó vizében:
„Isten, légy üdvöz, légy imádva!
Fölszállott hozzád egyik porszemed, hogy
Előtted leboruljon,
S elmondja: hú fiad vagyok, atyám!
Kemény pályára útasítál,
De én nem zúgolódom,
Sőt áldalak, mert azt mutatja ez, hogy
Szeretsz, hogy én választottad vagyok.
A föld lakói elfajultanak,
Eltértek tőled, rabszolgák levének...
Rabszolgaság, ez a bűnök szülője,
A többi ennek apró gyermeke.
Ember hajol meg emberek előtt!
Ki embertársának fejet hajt,
Az, isten, tégedet csufol!
Meg vagy csufolva, isten, ott a földön,
De ez örökké nem maradhat így,
Dicsőségednek helyreállni kell.
Egy éltet adtál énnekem, atyám,
S én azt szolgálatodra szentelem.
Mi lesz a díj? vagy lesz-e díjam,
Nem kérdzem;
A legroszabb rabszolga is kész
Fáradni, hogyha megfizetnek érte.
Én díjkivárat, díj reménye nélkül
Fáradtam eddig, s fáradok tovább is.
De lesz jutalmam, s nagy jutalmam lesz
Azt látni majd, hogy embertársaim
Rabokból újra emberek levének,
Mert én őket, bár vétkesek,
Vétkökben is fölötte szeretem.
Adj, isten, adj fényt és erőt nekem,
Hogy munkálhassak embertársimért!”

Igy szólt a lélek,
És visszazállott a nagy égből
A földre a kicsiny szobába,
Hol elzsibbadva várta őt a test.

A férfiú fölrezzene,
Hideg futott át tagjain,
Veríték folyt le homlokán...
Nem tudta, ébren volt-e eddig,
Vagy álmodott?..
Ébren volt, mert elálmosodni kezdett.
Nehéz pilláin űlt az álom.
Fölszedte fáradt tagjait,
És vánszorogva vitte
A földön fekvő szalmazsákra.
Ki fönn az égben járt imént,
Ottan hever most durva szalmazsákon!
Mig a világ hóhérai
Selyempárnákon nyugszanak,
Ő, a világnak jótevője,
Darócon hentereg.

De íme végsőt lobban a mécs,
Kialszik bágyadt élete,
S kívül az éj mindegyre oszlik,
Mint a tovább-tovább adott titok,
S a hajnal, a vidám kertészleány,
Rózsákat szór a ház kis ablakára
S rideg falára a szobának,
S a fölkelő nap legelső sugára
Az alvó férfi homlokára száll,
Miként egy arany koszorú, miként egy
Fényes meleg csók isten ajakárul!

4

Ki vagy, csodálatos teremtmény,
Ki vagy te, férfiú?
Lelked ruhája
Csillagsugárból szótt fényes palást,
És testedet
Kopott rongyok fedik.
Családod éhes, éhes vagy magad,
S vasárnapod van,
Ha lány kenyér kerül véletlenül
Abrosz nélküli asztalodra,
S mit a tiéidnek s magadnak
Nem bírsz megszerezni,
A nagyvilágot
Törekszel boldogítani.
Az égbe van szabad bejáratod,
S ha úri ház előtt kopognál,
Az ajtót bézárnák előtted;
Az istennel társalkodol,
S ha nagyurat szólítanál meg,
Nem állna szóba véled.
Az embereknek
Egy része szent apostolnak nevez,
A másik rész pedig
Szentségtelen gonosztevőnek,

Ki vagy? kitől van származásod?
Büszkén neveznek-e szülőid
Fioknak, vagy szégyenre gyúlad arcok
Nevednek hallatára?
Min születél? ponyván vagy bársonyon?
Elmondjam a történetet,
E férfi életét?
Elmondom azt... ha festeném,
Ugy festeném le, mint egy patakot,
Mely ismeretlen sziklából fakad, mely
Sötét szük völgyön tör keresztül,
Hol károgozó hollók tanyáznak,
Minden nyomon egy kőbe botlik,
S örök fájdalmat nyögnek habjai.

5

Az óra nyelve éjfél hirdetett.
Kegyetlen téli éj vala,
A téli éjszakák két zsarnoka
Uralkodott:
A hideg és sötétség.
Födél alatt volt a világ,
Ki is kísértene az istent
Ilyenkor szabad ég alatt?
Az utcák, melyeken nem régiben
Tolongva járt az embersokaság,
Üres-puszták voltak, mint a meder,
Melyből kiszáradt a folyó... a
Néptelen utcákon csak egy
Őrült bolyongott,
A fergeg.
Nyargalt az utcákon keresztül,
Mikéntha ördög ülne hátán,
És lángsarkantyút verne oldalába.
A háztetőkre ugrott föl dühében.
És besüvített a kéményeken.
Tovább rohant s teli torokkal
Ordítózott belé a
Vak éj siket fülébe.
Aztán a fellegekbe markolt,
Rongyokra tépte éles körmivel,
S reszkettek a megrémült csillagok,
S a felhődarabok között
Idébb-odább hömpölyöge a hold,
Mint a holt ember a hullámokon.
Egy pillantás alatt
Léleketével ismét
A felhőket tömegbe fujta,
És a magasból lecsapott a földre,
Mint prédájára a rablómadár,
Egy ablak tábláját ragadta meg,
Megrázta és sarkábul kifeszíté,
S midőn mély álmokból a bennlakók

Sikoltva fölriadtak,
Elvágatott ő rémesen kacagva.
Népetlen a város... ki járna ily
Időben kinn?... és mégis, mégis ott egy
Élő alak... vagy kísértet talán?
Járása olyan kísértetszerű.
Errébb jön, errébb, már látszik, hogy asszony,
De a sötétség titka, hogy
Koldusnő-e vagy úri hölgy?
Körültekint leselkedőleg,
Amott a bérkocsit pillantja meg,
Tolvajléptekkel hozzásompolyog,
A kocsis alszik a bakon,
Halkan kinyitj' a hintó ajtaját,
És lop talán? ellenkezőleg,
Belétesz valamit, becsukj' az ajtót,
S elillan, mint a gondolat.

Nyílt nemsokára a kapu,
Kijött egy asszonyság s egy úr,
Beülnek a hintóba, a kocsis
Indítja lovait, rohan...
Ott benn nyögés, aztán sikoltás...
Az asszonyság sikolta föl,
Mert lábánál egy kisgyermek nyögött.

Elérte a hintó a célt,
Az úr s az asszonyság kiszáll,
S az asszony így szól a kocsihoz:
„Nesze a díj, fiú,
S itt benn kocsidban a borraivaló,
Egy szép kis gyermekecske,
Viseld gondját, mert isten adománya.”
Igy szólt az asszony s ment az úri pár.

Szegény kiseded te ott a kocsiiban!
Miért kutyának nem születted?
Ottan lett vón neveltetésed
Ez asszonyság ölében,
Eltáplált volna gyöngédgondosan;
De mert ember lettél és nem kutya,
Az isten tudja, milyen sorsra jutsz!

A bérkocsis fülét, fejét vakarta,
S imádkozott-e vagy káromkodott,
Nem tudni, csak hogy morgott valamit.
Az istenáldás nem tetszett neki.
Gondolkodék, mit tégyen e kölyökkel?
Ha elviszi haza,
Otthon a gazda majd fejéhez vágja,
S kidobj' az ajtón mindkettőtjüket.
Nagy mérgesen csap a lovak közé,
És hajt keservesen.

A külvárosban egy szurtos lebujban
Mulatnak még, a lámpafénytől

Piroslik ím az ablak,
Mint az iszákos ember orra.
A bérkocsisnak sem kellett egyéb,
Az istenáldást odatette szépen
A kocsmá küszöbére, s ment.

Alighogy elhordá magát,
Jó éjszakát mond ott benn társinak
Egy részeg cimborá,
S amint kilép a küszöbön,
Olyat botlik, hogy képpel
Barázdát húz a megfagyott havon.
Teremtettéz a tisztos férfiú,
Hogy méltósága ilyen pórul járt.
„Az a küszöb nőtt tennap óta,”
Ugymond, „tennap nem volt ilyen magas,
Ha ily magas lett volna, tennap is
Meg kellett volna botlanom,
De én tennap meg nem botoltam,
Pedig nem ittam kevesebbet, mint ma,
Mert én rendes pontos vagyok,
Mindennap egyformán iszom.”

Igy dörmögött, és föltápáskodék,
S indult és folytatá a dörmögést:
„Hiába is beszéltek, mert az a
Küszöb nagyobb, mint tennap volt, nagyobb;
Már ettül el nem állok, nem bizony,
Hisz mekkorát emeltem lábamon!
S mégis hogy jártam, szégyen és gyalázat.
Az a küszöb megnőtt, igen...
Vagy tán követ tett oda valaki?
Az meglehet, mert hej rosz a világ,
A gáncsolódást szörnyen szereti.
Rosz emberek, rosz emberek,
Követ gördítnek lábaim alá,
S lábam vakságát orrom bánja meg.
Csak az vigasztal, hogy a többi is,
Ha majd kijő, rajt átbukik.
Kedvem vón ottan lesbe állani,
És nézni, mint potyognak el,
Mikor kilépnek, hehehe...
De mit beszélsz, vén ember, mit beszélsz?
Hát illik ez,
Illik hozzád ily káröröm?
Nem, ez nem illik, s én ezennel
Azzal javítom meg magam,
Hogy visszamék, és elhajítom
Az ajtó mellől a követ.
Tolvaj vagyok, s szükségnek esetén
Rabló is, és ha rákerül a sor,
Az embert főbe kollintom, de azt,
Hogy orrát így beverje,
Azt el nem birná lelk'isméretem.”

És visszaballagott a jó öreg,
Hogy elhajítsa a gonosz követ.
Utána nyúl... csóválja... hah,
Milyen visítás!

Meghökken a vén ember és
Tünődve ekkép szól magában:
„A mennydörgős mennykőbe is,
Ilyen kő még nem volt kezemben,
Olyan puha s azonfölül sikít is!
Sikító kő, ez furcsa egy kicsit.
Nézzük csak itt az ablaknál... hohó,
Hisz ez gyerek, valóságos gyerek.
Jó estét, kis öcsém
Vagy kis hugom... nem is tudom, mi vagy?
Hogy a manóba jutottál ide?
Megszöktél úgye szüleidtől,
Te kis gonosztevő!
De mit beszélek én megint,
Milyen bolond beszédek már ezek!
Hiszen pólyában van szegényke,
Talán épen ma született.
Vajon kik a szülői?
Tudnám csak, vissza is vinném nekik.
De már ez mégis csak cudarság
Igy elhajítani a gyermeket, mint
Az elviselt bocskort, cudarság.
Ezt a disznók, de még
A rablók sem teszik.
Pólyája vén kopott ruha,
Szegény asszonynak gyermeke...
Hm, hátha gazdagé? s azért
Takarta anyja e rongyokba, hogy
Ne is sejtthessék úri származását?
Ki tudja, nem tudhatja senki sem,
Már ez titok, s örökre az marad.
Ki lesz apád, szegény kicsiny gyerek?...
Ki? Én leszek!
Biz isten, az leszek, apád,
Miért ne? fölnevellek tisztesen.
Lopok számodra, míg tőlem telik, s ha
A munkából végkép kivénülök,
Számomra majd te lopsz. Ez így van,
Igy mossa egyik kéz a másikat.
Nagyon jó lesz. Most már törvényesebbek
Lesznek lopásim, kettőnkért lopok.
Majd még kevésbbé furdal
A lelkiismeret.
De a patvarba, még neked
Tej kell, biz a, tej... hóh, seabaj,
Hisz ott a szomszédasszony, épen
Tennap temette el kis gyermekét.
Majd fölállalja ő a szoptatást,

Bizony föl ám, jó fizetésért
Elszoptatná az ördögöt magát is.”

Igy elmélkedve ballagott haza
A jó öreg. Keskeny sikátorok
Vezetek elrejtett lakához,
Mely földalatti pincelyuk vala.
A szomszédasszonyt fölveré
Álmábul ökle döngetésivel,
Mit a nyikorgó ajtón gyakorolt.

„Szomszédasszony, gyertyát, világot,”
Szólt a vénember, „gyertyát hirtelen,
A házat gyujtom fel különben.
Minek? minek? mit kérdezi?
Gyertyát, ha mondom, szaporán!
Igy... most egymásután
Szoptassa meg e gyermeket.
Hol vettem? úgy találtam,
Az isten áldott meg vele.
Hisz mindig mondtam én, hogy engem
A jóisten szeret. Szeret bizony
Jobban, mint a papok hiszik.
Hm, ez nagy kincs! magára bízom,
Szomszédasszony, viselje gondját,
De jobban, mint saját fiának.
Nevelje föl, neveltetési
Költségeit magamra vállalom,
Megalkuszunk, hiszen mi értjük egymást.
Igaz, hogy a pénz mostanában
Szűken terem, mert tudja ördög,
Az emberek mind százszeműek;
De én azért királyilag
Fogok fizetni, isten megsegít.
Hanem mondom, viselje gondját,
Ugy bánják véle, mint szemfényivel,
Mert e gyermek vén napjaim reménye.”

Megalkuvának.
A félfagyott kiseded fölmelegült
Az emlőn, mit szájába vett,
Amelyből édesen szivá a
Keserü életet.
Csak egy napos még, s mennyit hánykodott
már!
Mennyit nem fog hánykódni ezután!

6

Másnap korán az öregúr
A szomszédasszonyhoz kíváncsian
Bekukkantott, és szólt vala:
„Nos, hogy van a vendég? remélem, jól.
De itten egy kissé hüvös van,
Szomszédasszony, boszorkányadta,
Fűtsön be... százszor mondjam-e,

Hogy a költség enyém?... de úgy, igaz,
Fiú-e vagy lány? még nem is tudom.”

„Fiú, szomszéd uram, fiú,
Olyan fiú ökelme, mint a pinty.”

„Annál jobb. Hét, nyolc esztendő alatt
Olyan tolvaj lesz, mint a Krisztus;
Dicsőséges tolvajjá nevelem!
Szó, ami szó, már ahhoz értek,
Hogyan kell a fiút nevelni,
Értek hozzá, mint senki más.
A vak Tamást is én neveltem,
Kit a minap kötöttek föl...
Ez volt a tolvaj! félszemű volt,
S mégis meglopta az ezerszemű
Istent is. - Kisfiam, ne félj,
Belőled sem lesz kontár, esküszöm.
De, szomszédasszony, tán nevet
Csak kéne adni néki, melyet
Hiressé tégyen a világ előtt.
Mit gondol, angyalom,
Minek nevezzük?... hadd lám csak, mi volt
Tennap?... Szilveszter napja... jó,
Legyen Szilveszter. Én a pap leszek,
Szomszédasszony lesz a keresztanya.
Kereszteljük meg, hogy nevét
Törvényesen viselje,
S legyen keresztyén, nem pedig pogány,
Hogy egykor el ne útasítsa
Szent Péter bátya a menny ajtajától.
Van víz ebb' a fazékba'?... van.
Emelje csak föl a fiút.
És hozza hozzám... de megálljunk,
Hisz pap vagyok, hát reverenda kell...
Ahol van egy zsák, azt kötöm nyakamba.”

Az öregúr a zsákot felköté,
Kezébe vette a fazék vizet,
S egész pompával s ünnepéllyel
Keresztelé meg a fiút,
És Szilveszter lett a neve.

7

Négy év haladt el,
És gyermek lett a csecsemő,
Ott nőtt fel a sötétben
A föld alatt, a bűnnel
S férgekkel egy tanyán.
Nem szítta a menny tisztább levegőjét,
Nem látta a földnek szépségeit.
Élt, s olyan volt, mint a halott.

Az öregúrnak benne kedve telt,
Mert ész s ügyesség villant ki belőle,
Miként a tűzköből a szikrák,

És gondolá az öregúr:
Szikrából támad a láng.

Alig négy esztendő és már lopott
Gyömolcsöt a kofától, és kilopta
A vak koldús kalapjából a krajcárt.
Jó nevelője minden csinjaért
Adott szép szót és kenyeret neki,
De egyszersmind megdöngeté, ha
Egész nap semmit sem lopott.
Azonban ez ritkán fordult elő,
S az öregúr reményei
Szemlátomást növének,
S építé fáradatlanul a
Jövő sziklái a légvárakat,
És addig építé, míg egyszer
Ott fönn akadt a levegőben,
A jó öreg, a gondos nevelő!
Akasztófára kellett jutnia,
Ki annál sokkal többet érdemelt.

A szomszédasszony ott vala
Fölmagasztaltatásán.
Látá, midőn a mester
Hurkot kötött nyakán, s ő
Nyelvét hosszan kiölté,
Mintegy csúfolva a világot,
Ki ilyen csúffá tette őt.
S midőn a ceremónia után
A szomszédasszony hazament,
A kisfiúhoz így szólt nyájasan:

„Most már az ördög elvihet, fiam; menj
Isten hírével a pokolba,
Mától megszűnt a fizetésem érted,
S magam költségén, nem kívánhatod,
Hogy itt hizlaljalak, mint a libát.
Jer, azt a szívességet megteszem,
Hogy kikisérlek a kapun. De
Ha visszajösz, a csatornába doblak.”

A kisfiú ezt a dolgot nem érté,
Némán engedelmeskedett.
Midőn becsukták az ajtót mögötte,
Még egyszer visszapillantott e zajra,
Aztán elindult s ballagott.

Ment, mendegélt,
Egy utcából ki, a másikba be,
Ily hosszú utat még nem tett soha,
Uj volt előtte minden, amit látott...
Szép cifra boltok, cifra emberek,
Bámulva állt, bámulva ment tovább.
S amint egy utcát elhagyott, a másik
Ott volt azonnal s így végetlenül
A városnak végét nem érte.

Sok bámulástul, sok menéstől
Elfáradott a kisfiú,
Egy utcasarkon lekuporodott,
A szögletkőhöz támasztá fejét,
Átellenében tarka játékszerrel
Vigadt egy pár virgonc gyerek,
Azokra nézett, és mosolyga, mintha
Ott játszanék ő is velök,
És addig-addig nézte őket,
Míg szép lassacskán elaludt.

Aludt sokáig; egyszer
Azt álmodá, hogy két hegyes tüzes vas
Közelg feléje, mindig közelebb
Jött az szeméhez, hogy kisüsse ezt...
Nyöszörgött félelmében és
Kétségbeesve ébredett föl...
Az éj immár késő vala,
Az égen csillagok valának és
Az utcákon nem voltak emberek,
Csak egy öreg banya
Állott előtte
Merő szemekkel,
Miktől még jobban félt a kisfiú, mint
Álmában a tüzes vastól... oda-
Húzá magát a szögletkőhöz, hogy
Majd belapult feje,
S rá sem mert nézni a banyára,
El sem mert nézni róla.

A vénasszony végigcirógatá
Arcát, s szólt hozzá oly szelíden,
Amint csak tőle telt:
„Hogy hínak, kisfiam?
Ki az apád, ki az anyád,
S hol laknak? majd elkísérlek haza,
Jer, addszá kezedet.”

„Nevem Szilveszter... nincs apám s anyám,
Nem is volt, úgy találtak engem,
És hazamennem többé nem szabad;
A szomszédasszony azt ígérte:
Ha visszamék, a csatornába dob.”

„Hát jer velem, fiacskám,
Jer hozzám, én anyád leszek,
Gondos, szelíd anyád... jerünk.”

Kézen fogá a kisfiút az asszony,
Követte őt az aggodalmasan
S reszketve, szinte eszméletlenül,
Nem tudva, hogy mi történik vele?

„Nézd, itt lakunk, fiacskám,”
Szólott otthon a vén banya,
„Az én lakásom e szoba,
Tied pedig a konyha lesz.

Nem fogsz magadban lakni... hej, kutyus,
Kutyus ne!... itt van... úgye szép kutya?
Ezzel tanyázol itten.
Ott a pokróc, elfértek rajta ketten,
Olyan jó ágy, hogy jobb se kell,
És a kutyus majd meleget tart,
Ne félj, nem bánt, jó kis kutya,
Látod, mily nyájasan tekint rád,
Hogyan csóválja farkát?
Mint testvérek fogjátok egymást
Szeretni, nem kételkedem.
Feküdj le mellé, s alugyál, fiam.
Ehetnél tán? adnék is vacsorát,
De már késő van, látom, alhatnál,
Aztán rosz is, kivált gyereknek, az
Alvás előtti vacsora,
Mert tőle ördögökkel álmodik.
Feküdj le hát, és alugyál, fiam.”

Ott hagyta őt a vén banya;
Félénken kullogott a
Pokrócra a kutyához,
S a pokróc szélén meghuzá magát,
Nem mert társához közeledni.
De a kutya
Hozzásimúlt barátilag,
Átcsillogott szeme
Az éj sötétségén, s e csillogás
Olyan szelíd, olyan testvéri volt,
Hogy bátorságot és bizalmat
Öntött a kisfiúba.
Egymáshoz egyre közelebb
És közelebb huzódtak.
Az eb szőrét simítgatá a gyermek,
S az ennek arcát nyalogatta,
Beszélt is véle a fiú, s az állat
Válasz gyanánt halkan nyöszörgött.
Meleg, forró barátságot kötöttek.

Másnap pediglen a fiúhoz
Igy szólt a vén boszorkány:
„Mostan figyelj rám, gyermekem,
Képzeld, hogy ingyen
Nem tartalak,
Mert ingyen a Krisztus koporsaját
Sem őrizék.
Dolgozni fogsz, mert írva van:
Aki nem dolgozik, ne is egyék.
Azonban dolgoz könnyű lesz,
Valódi kiskirályság...
Koldulni fogsz, mást nem teszesz.
Én a munkát már restelem,
Mert elhíztam nagyon,
S elűznek, hogyha koldulok,

Elúznak a kegyetlen emberek.
Te fogsz koldulni hát helyettem,
Te rajtad szánakozni fognak,
S megajándékoznak, fiam.
Azt mondod majd, hogy árva vagy,
Apád most halt meg, és anyád
Honn fekszik éhen s betegen.
Én a távolban lesni foglak,
S vigyázok rád, azért te is vigyázz,
Különben nem lesznek jó napjaid,
Becsületemre mondhatom.
Én nagyon jó vagyok, ha jó vagyok,
De nagyon rossz vagyok, ha rossz vagyok,
Ezt írd fejedbe és szivedbe,
Kedves fiam.
Koldulni fogsz mindenkitől,
Kinek jobb a ruhája, mint a tiéd,
És ilyet eleget találsz, ne félj.
Előre nyujtod kezedet,
Oldalra hajtod fejedet,
Fel- s összehúzd a szemöldököd,
A szádat le fogod biggyeszteni,
S szemed megnyálázod,
És úgy rimánszól
Beteg anyád s az isten szent nevében.
Megértettél-e, gyermekem?
Ha meg nem értél, újra magyarázom,
S ha szó után egyáltalában
Meg nem tanúlsz ezt a tudományt,
Bottal verem beléd.”

A gyermek állítá, hogy
Mindent tud s nem felejt el.
Az asszony elpróbáltatá vele
A jelenést és elcsudálkozott a
Fiúnak mesterfölfogásán.

„Aranybányát találtam
Benned, fiacskám, hihhi!”
Vigyorgott a boszorkány,
„Valódi grófi életünk lesz,
Valódi grófi életünk!
Lássunk mindjárt az aratáshoz...
Ehetnél? majd ha megjövünk, fiam,
Akkor jóllakhatol.
Neked különben nem szabad sokat
Enned, mert mint én elhizol,
Aztán elillan a nyúl,
S üthetjük bottal a nyomát.
Kövér koldusnak
Soványan jár az alamizsna.”

Egy népesebb utcába mentenek,
Ott a banya
Kiállítá a gyermeket,

S ő egy közel csapszékbe tért,
És onnan kandikált ki,
S ahányszor a fiú kezébe
Dobának valamit,
Fölvette a pálinkás poharat,
Egyet kortyantott és vigyorgott.

8

Egyik nap úgy folyt, mint a másik.
Koldúl és koplalt a fiú;
A vén banyának gondja volt reá,
Hogy el ne hízzék valahogy szegényke.
Koldúlt és koplalt, e kettőt tudá
Az életből s nem egyebet.
Elnézte sokszor,
Midőn játszottak gyermektársai,
Nézett rájuk merően,
S gondolta, milyen jó lehet
Az a játék, az az öröm!
S elméje napról-napra érett,
S érezni kezdte, érezte,
Hogy ő boldogtalan...
Két évet élt már át a koldulásban.
Nem volt többé szükség reá,
Hogy megnyálazza szemeit,
Gyakorta telt meg az könnyűivel.

Egyetlen barátja volt,
Ki nyájasan nézett reá,
Kit szeretett, ki őt szerette,
S kivel megosztá
Sovány falatjait,
Amelyeket otthon kapott,
S amelyeket a városban talált...
Ez egy barátja a kutya,
Mely hálótársa volt.

Mint vágya hozzá, hogyha reggelenként
Elhagyta őt, s ha este hazament,
Minő örömmel volt vele!
A vén anyó már irigyelni kezdé
A barátságot, amelyet kötének,
Irigyelé, hogy a kutya
A gyermeket jobban szerette, mint őt,
És sokszor megveré, s midőn az állat
Fájdalmában keservesen vonított,
A gyermek sírt, zokogva sírt.
És a vénasszony elkergette végre
A háztul a jó állatot,
Több ízben elkergette, de
Az visszajött mindannyiszor,
S a kisfiúhoz mindig nyájasabb lett.

Igy élt a gyerek. Már hatéves volt,
S átélte hat századnak nyomorát

És néhány percnél árva örömét.
Ott állt egy utca szögletében egyszer,
S didergett... késő őszi este volt.
Sár volt az utca, s köd a sár felett,
Nehéz komor köd, s ő a sárban ködben
Mezítláb és hajadonfővel állt,
S az elmenőkhöz nyöszörögve
Nyujtotta sárga kis kezét.
Ugy ment be hangja a szivekbe,
Miként egy égő fájdalom,
Mint a harang szava,
Mely haldokló ember számára szól.

Egy vén mogorva úr
Megállt mellette s hosszan nézte őt,
Hosszan, merően, átfuró szemekkel.
A gyermek elszaladni készült.
„Megállj!” morgott reá az úr.
A gyermek állt s moccani sem mert,
S az úr kérdé: „vannak szülőid?”

„Va...” azt akarta mondani,
Van anyja, aki éhezik s beteg,
S most halt meg apja,
De e mogorva úr előtt
Nem mert hazudni,
Torkán akadt a szó, azt gondolá,
Hogy ez mindent tud, és így válaszolt:
„Nekem szülőim nincsenek,
Vagy nem tudom, hogy vannak-e?
Mert én talált gyermek vagyok.”

„Kövess tehát” szólt a mogorva úr,
S utána indult a fiú.
A vénasszony kilépett rejtekéből,
És rákiáltott: „itt maradsz,
Hazug kölyök!...
Ez a fiú az én fiam, uram!”

„Nagyságos úr,” rimánkodott a gyermek,
„Nagyságos úr, én nem vagyok fia.
Mentsen meg engemet, vigyen magával,
Az isten s a szentek nevére kérem!
Meguntam már a koldulást;
Az ő számára kellett kéregetnem,
És engemet koplaltatott,
Hogy csak minél rosszabb színben legyek,
Hogy szánakozzék rajtam, aki lát.
Oh istenem, most is hogy éhezem!”
Igy szólt a gyermek, a mogorva úrra
Fölnéze, s esdeklő szeméből
Könny folyt le, könnyek zápora.

Oh gaz dög, oh te istentagadó,
Te ördögfának makkja te!”
Rivalt a vén boszorkány a fiúra,

„Te bocskortalpra sem méltó pofa,
Te hazugság kalásza,
Te minden rossz, te semmi jó!
Még hogy nekem koldult, uram fia,
Mikor halálba szégyenlem magam,
Ha kéreget, s e rossz szokása megvan,
Mihelyt elfordítom szemem,
És hányszor vertem már meg érte,
Hogy ilyen szégyent hoz reám!
Szegény vagyok, de koldulásra
Nincsen szükségem, mert elélek
Becsületes munkám után.
És még hogy én ötöt koplaltatom!
Én! a legjobb falatokat
A szájamtól szakítom el,
S belé tömöm!
De mindez hagyján... még meg is tagad.
Nem fáj a szived, te puruttya lélek,
Te csúf poronty, anyádat megtagadni,
Szülőanyádat? hogy ki nem szakadt e
Szóval belőled a lép és tüdő
S a májad és a zúzád?
A földön nincs jobb nagyanya,
Mint én vagyok, s ő ily rossz unoka!
De már nincs messze az ítélet...
Saját tulajdon anyját
Tagadja meg a gyermek,
Édes szülőjét!”

Ennyit darált a vén malom
Egy lélekzés alatt;
Itt a mogorva úr
Szóhoz jutott s szólt:
„Elég már a komédiából,
Különben e bottal némitlak el,
Undok szipirtyó!
Részeg vagy, mint a csap;
Ha kijózanodol,
Jőj hozzám a keresztlevéllel,
(Ott ama nagy házban lakom,)
S a gyermeket elviheted,
De csak ha a keresztlevéllel jössz.
És most hordd el magad... s te
Kövess, fiú.”

És a fiú követte az urat,
Koronként vissza-visszanézett,
Azt képzelé, hogy a banya
Már nyúl utána s galléron ragadja;
De az nem mert közelgeni,
Ottan maradt állóhelyében,
Csak öklével fenyegetőzött,
S forgatta égő szemeit, mint
A kovács a tüzes vasat

Jobban lett dolga a fiúnak,
 Nem kellett többé lopnia,
 És nem kellett koldulnia,
 Milyen boldogság, mily jótétemény!
 Csak néha szállt az aggalomnak ölyve
 Föléje: hátha a boszorkány
 Előjön a keresztlevéllel,
 Mi lesz akkor megint belőle?...
 És néha szállt a bú galambja
 Föléje, ha eszébe
 Jutott a hű kutya,
 A hálótárs és a barát.
 Ennek kedvéért gyakran szinte kész volt
 A vén banyához ismét visszamenni,
 S koldulni, csak hogy együtt legyenek.
 Gyakorta álmodott felőle,
 Álmodta, hogy ölelte a kutyát,
 S ez nyalta képét és kezét,
 S midőn fölébredt s társát nem lelé,
 Elkezdett sírni, s hosszan sírdogált.

Midőn hazaért a fiúval a
 Nagyságos úr, átadta őt a
 Cselédségnek. Kitisztíták őt
 A régi szennyből, mely reánótt,
 És régi rongyai helyett
 Kapott szép új ruhát.
 Mily jólesett neki!
 Azt vélte, eddig nem is élt,
 Azt vélte, hogy most született.
 Ekkor magához hívatá
 Az úr, és így szólt szigorún:

„Fiú, e gyermek itt fiam, te őt
 Nagyságos úrfinak hívod,
 Ő lesz parancsolód,
 S te szót fogadsz neki,
 Ő lesz az úr, te lész a szolgál.
 Egyéb dolgod nem lesz, mint szót fogadni,
 De ennek pontosan tégy eleget.
 Minden szem-intés egy parancsolat;
 Ha teljesíted, nem lesz semmi baj,
 Lesz enned, innod és ruhád...
 Ellenben ócska rongyodat,
 Amelyben fölfogadtalak,
 Nyakad közé akasztatom,
 Aztán mehetsz a nagyvilágba
 S koldulsz, mint eddig koldulál.”

Szolgált az árva gyermek a
 Nagyságos úrfinak,
 Mögötte ment, mögötte állt,
 Mindig árnyéka volt,
 És leste ajka mozdulását,

S alig volt a parancs kimondva,
 Midőn már teljesült is,
 S a jó fiú
 Mégis mennyit nem szenvedett!
 Mert a nagyságos úrfi
 Oly gaz kölyök vala,
 Amilyenek rendszeren a
 Nagyságos urfiak.
 Érezteté, hogy ő az úr,
 Érezteté, minden nyomon.
 Ha száját a leves megégeté,
 Kis szolgáját üté pofon;
 Ha nem köszönt más nékie,
 A kisfiú fejről
 Ütötte le a kalapot,
 És ennek markolt üstökébe,
 Ha a fésű beléakadt hajába.
 S nem volt olyan csín, oly gonoszság,
 Mit rajta el nem követett,
 Mihelyt eszébe jut vala.
 Lábára lépett készakarva,
 Aztán ellökte, hogy mért áll az utban?
 Sarat kent rá, s aztán nyakon veré,
 Amért olyan tisztátalan,
 Szemébe önté a vizet, s ha sírva
 Fakadt rá, mazna fattyunak nevezte.
 Sok szennvedése volt szegény fiúnak,
 És napról-napra többet szenvedett,
 De tűrte békén bajait,
 Tűrt elszántan, miként egy férfiú,
 Kiben magas lélek lakik.

S mivégre tűrt, miért el nem hagyá
 Kínos helyét, mint gyakran volt eszében?
 Ha tudnátok, miért maradt!
 Nem a jó étel és a jó ruha
 Csalá őt vissza, hogyha útnak indult,
 Hogy elbujdossék a széles világba;
 Nem volt ő olyan, mint a tyúk vagy a lúd,
 Mely elbarangol, s ha megéhezik,
 Jöllakni ismét visszamegy helyére,
 Mig ellenben a csalogány s pacsírta,
 Ha megnyílt börtönének ajtaja,
 Ott hagyva a kész és jó eledelt,
 Elszáll örökre s megelégszik azzal,
 Mit kinn a szabadban talál.
 Így érezett a kisfiú
 Mint e szabadba vágyó madarak,
 S mégis maradt, mint a tyúk és a lúd,
 S ha indult, ismét visszatért!
 Mi csalta vissza őt?
 A tanulás.

Az úrfi mellett eltanulgatott.
Ott állt mögötte észrevétlenül,
Könyvébe kandikált,
S a nevelő minden szavára
Figyelmezett,
S mit egyszer megtanúlt,
El nem feledte.
Előbb tudá az írást-olvasást,
Mint a nagyságos úrfi.

És amint szaporodtak évei,
Azokkal szaporodtak
Isméreti,
Mint a szarvas szarván az ágak,
S ő büszke kezdett lenni rája,
S ha a nagyságos úrfi
Bolondokat beszélt szokás szerint,
Kijobbítá magában,
S mosolyga a badar beszédeken.

S a nevelő előtt
Nem tűnt el észrevétlen
A szolgál fensősége
Az ifjú úr fölött,
S ha nem tudá
Leckéit a tanítvány,
Azzal piríta rá,
Hogy a szolgálával mondatá el,
Ki azt hallás után tanulta meg.
Becsületére vált ez a fiúnak,
De nem vált örömére, erre nem,
Mert a kevély nagyságos úrfi
Mindannyiszor keményen
Lakoltatá, hogy őt megszegyeníté.
Naponta új és durvább üldözések
Jutottak a szegény fiúnak,
És ő naponta jobban érezé
A szenvedett méltatlanságokat,
S most már, ha megüté az úrfi őt,
Nem teste érezé, de lelke,
Pirúlt, de nem mivelhogy fájt neki,
Hanem mert szégyenlé magát.

Tizenhat esztendő's vala.
Minden nap egy-egy sugarat lövelt
Elméje oszladó kódébe,
S minden sugár egy-egy betű volt,
És ilyen írat lett a sok betűből:
„Mi jognál fogva vernek itten engem?
Mi joggal bánt embert az ember?
Különbnek alkotá az isten
Az egyik embert, mint a másikat?
Igazságosnak hirdetik az istent,
Ha igazságos, úgy azt nem teheté,
Úgy minden embert egyformán szeret.

S én többé túrni nem fogok,
Akármi lesz belőlem.
Táplálatot, ruhát, szállást kapok,
De én ezért szolgálom őket,
S ezzel leróva a jótétemény.
Dolgoztathatnak, erre van jogok,
De a verésre nincs.
Még egyszer fognak csak megütni,
De többször, istenemre, nem!”

Ugy is lett. Első alkalommal
(És várni erre nem kellett sokáig)
Midőn az úrfi rá kezét emelte,
Ekkép kiálta föl:
„Megálljon ön!
Ne bántson többet, mert úgy visszavágom,
Hogy megsiratja holta napjaig.
Elég soká voltam kutya,
Kit verni, rúgni lehetett,
Eztán ember leszek,
Mert ember ám a szolgál is!
Megvallom, itt jótéteményt
Rakott egy kéz reám,
De más kéz azt bottal veré le rólam,
És eszerint
Nem tartozunk egymásnak semmivel.”

Az úrfi e szokatlan szókra
Elképedett, megmerevült,
S tajtékot turva ekkép ordított:
„Hah szolgálafaj! hah lázadó gazember!”

És a fiú így válaszolt,
És hangja megvető volt:
„Hm, szolgálafaj? ha már a születést
Vesszük, talán az én apám
Különb úr volt, mint minden ivadékom,
S hogy eldobott magától,
Az ő hibája, nem enyém,
S ha minden úr ilyen roszelelkű, mint te,
Jól is tevé, hogy eldobott,
Mert úgy ennek köszönhetem, ha
Becsületes ember leszek.
És lázadó?... ha lázadás az,
Midőn az ember érzi és kimondja,
Hogy ő is ember, mint akárki más,
Ugy büszkén mondom: lázadó vagyok.
S tudnám csak mindazt, amit érzek,
Ugy, amint érzem, kimondani,
Föllázadnának milliók velem,
S reszketne a világ,
Mint Spartacustól Róma reszketett,
Midőn eltépett láncakkal
Verték falát a gladiátorok! -
Nagyságos úrfi, isten önnel,

Mi együtt többé nem maradhatunk,
Én önnel mint ember beszéltem,
És hogyha egyszer már
A szolga emberré emelkedik,
Éhen hal meg vagy a bitófán,
De többé szolga nem lesz!”

Ezzel megfordult és kiment,
Örökre ott hagyá a házat,
Hol gyermeksége úgy uszott el,
Mint a virág az iszapos patakban.

Amerre látott, arra indult,
Ment a világba céltalan.
Az ifjúság fölgyúlادott szívében,
Ugy égett, mint a fölgyúlt város ég,
Amelyre ráfúj a viharok
Süvöltő óriása;
S e lángokban milyen csudálatos
Mesés képek keletkezének!
S lelkét e lángok úgy megedzék,
Mint a hámortúz a vasat.

A város végén utolérte őt
Az úrfi nevelője.
Alig lélezett a jó férfiú.
Sokat futott, hogy utolérje,
Kiverte arcát a veríték,
Törölgeté minduntalan,
Miközben a fiúval így beszélt,
S beszédiben
Nem volt nagyon sok összefüggés:

„Ne, tedd el ezt a pénzt, fiam,
Nekem egy évi jövedelmem,
Tenálad eltart évekig,
Ha jól gazdálkodol.
Nagy ember lesz belőled,
Én mondom azt neked.
Dicsőbb fiút még nem láttam tenálad.
Én szórul-szóra érzem azt, amit te,
De sohasem mertem kimondani.
Féltem tőled s bámultalak,
Midőn beszéltél.
Az isten áldjon minden szavadért.
Tanácsolom, parancsolom,
Igen, parancsolom, fiú, hogy
Tanúlj, végezd az iskolákat,
Különben én
Megátkozlak s megvér az isten.
Te nem magadnak születél,
De a hazának, a világnak.
Azt mondom néked, hogy tanúlj,
Amit különben
Nem is kén mondanom,
Hiszen te úgy szeretsz tanulni.

És most az isten áldjon meg, fiam,
Légy szerencsés, élj boldogúl,
S emlékezzél meg rólam is koronként,
De ha tanácsomat nem fogadod,
Akkor felejts el engemet.”

Lehajlott a fiú,
Hogy megcsókolj’ a jó ember kezét,
De ő nem engedé, sőt a fiút
Megölelé s arcát csókolta meg,
S úgy távozott könnyes szemekkel.
Mily jól esett ez a fiúnak,
Szegény fiúnak milyen jól esett!
Ez volt az első szeretet,
Mellyel találkozott.
Tizenhat évig kelle élnie
S kínlódnia,
Mig oly emberre akadott,
Ki nem taszítá el magától,
Ki megölelte őt!

10

Kiért a városból az ifju.
Midőn kiért a szűk falak közül,
Azt gondolá: börtönből szabadúlt,
S mohón szívá a tiszta léget,
Az isten legdrágább ajándokát,
Melytől a láb erőt kap és a
Léleknek szárnya nő.

Egyszer sokára visszanezett,
Nagyot haladt már, messze volt a város,
A házak összeolvadának
Egymással, és a barna tornyokat
Elnyelte félig a távol köde,
S méhdongás volt az ezerek zaja.
Az ifjú biztatá magát:
„Tovább, tovább,
Semmit ne halljak és semmit ne lássak
Onnét, hol eddig éltem,
Ha életnek mondhatni életemet.”
S ment, mint aki ostorhegyet fut.
S midőn végkép eltűnt a város,
S ott állá ő a végtelenben,
Szabadnak akkor érzé csak magát.
„Szabad vagyok!” kiálta föl,
„Szabad vagyok!”
Többet nem mondhatott,
De könnyei beszéltek,
S jobban mondták el érzeményeit,
Mint nyelve mondta volna.
Oh milyen érzés, milyen gondolat,
Midőn az ember először szabad!

És ment az ifju, egyre ment,
Amerre szép táj csalta, arra
Írányozá lépéseit.
Mebámulá a síkot és hegyet,
A sík mezőt és a hegy erdejét
És mindent, ami csak szemébe tünt,
Mert minden oly új volt előtte,
Először látta a természetet,
A természet szépségeit.
És ott a rengetegben,
A fellegekbe
Ágaskodó bércek között,
Ahol mennydörgés a folyam zugása
S a mennydörgés itéletnap rivalma...
Vagy ott a puszták rónaságán,
Hol némán ballag a csendes kis ér,
S hol a bogárdöngés a legnagyobb zaj...
Ottan megállt az ifju,
Körültekintett áhitattal,
S midőn szemét s lelkét meghordozá
A láthatár fönségein,
Erőt vett rajta egy szent érzemény,
Letérdepelt s imádkozék:
„Imádlak, isten; most tudom, ki vagy?
Sokszor hallottam és sokszor kimondtam,
De nem értettem nevedet.
A nagy természet magyarázta meg
Hatalmad és jószágodat...
Dicsértessél, dicsértessél örökre!
Imádlak, isten; most tudom, ki vagy?”
Amerre csak ment, mindenütt
Oly szépnek látta a természetet,
De benne mindenütt az embert
Olyan boldogtalannak:
Nyomor s gazság gyötörte mindenütt.
Azt kezdte észrevenni,
Hogy ő nem a legszerencsétlenebb,
És fájt nagyon neki,
Hogy vannak nála szánandóbbak is.
Mindig kicsínyebb lett előtte
Saját baja,
Mig végre végkép elfelejté,
S nem látta és nem érezé azt,
Csak a mások baját,
És homlokát a hideg köre tette,
S forró keserves könnyeket sírt.

11

Eszében tartá, mit szivére
Kötött a jámbor nevelő,
Midőn bucsút vett tőle
És pénzt adott neki;
Eszében tartá ezt az ifju

S nem hagyta teljesítlenuil.
Beállt az iskolába,
S tanult szorgalmasan,
S olyan volt társai körében,
Mint csillagok között a hold.
Azok csodálták őt, de nem szerették,
Lelkének fensősége rajtok
Mint sziklakő nehezkedett,
És ellenében
Írigység és gúny támadott föl,
És rálövöldözé
A sebesítő nyilakat.
„Mért bántotok ti engemet?”
Szólott szelíd jószívűséggel
Gyakorta társihoz,
„Mért bántotok, barátim, engem?
Én nem tanúlok a magam javára,
Tiértetek tanúlok én;
Mit én tudok, higyétek, annak
Más fogja venni hasznát,
Akárki más, csak én nem.
Ha belátnátok lelkem mélyibe,
Ragaszkodnátok hozzám, jó fiúk,
Ugy szeretnétek, mint most nem szerettek,
Mint én szeretlek titeket.
Ha belátnátok lelkem mélyibe,
Általlátnátok gyarlóságtokat,
S nem vagdálnátok a fa ágait,
Mely egykor számotokra hoz majd
Árnyékot és gyümölcsöt,
Szegény rövidlátó fiúk ti!
De majd szerettek még ti engemet,
Szeretni fogtok, istenemre, engem!”
Kacaj követte ilyenén beszédit,
S csak újabb töltésül szolgáltnak
A gúnyolódás fegyverébe,
Amely mindég szivének állt.
És elvadult lassanként a világtól,
Mindegyre mélyebben szállott magába,
S került mindenkit... egy barátja volt,
A senkitől meg nem zavart magány.
Ott élt azon képek között, miket
Üres ábrándoknak tart a világ,
De melyekről ő tudta, hogy azok
Élő valódi lények,
Az ő lelkébe néző
Jövő alakjai.

Ott a magányban buzgón olvasá,
Miként a hívő a koránt
S mint a zsidó a bibliát,
Olvasta ott buzgón a

Világtörténet.
Világtörténet! mily csodálatos könyv!
Mindenki mást olvas belőle.
Egyiknek üdv, másiknak kárhozat,
Egyiknek élet, másiknak halál.
Egyikhez így szól s kardot ad kezébe:
„Eredj és küzdj! nem küzdesz hasztalan,
Az emberiségen segítve lesz.”
Másikhoz így szól: „tedd le kardodat,
Hiába küzdenél,
Mindig boldogtalan lesz a világ,
Mint ezredévek óta az.”

Mit olvasott ez ifiú belőle?
Mit gondolt ő, midőn e könyvet
Becsukta reszkető keze?...
Ezt gondolá:

„A szőlőszem kicsiny gyümölcs,
Egy nyár kell hozzá mégis, hogy megérjék.
A föld is egy gyümölcs, egy nagy gyümölcs,
S ha a kis szőlőszemnek egy nyár
Kell, hány nem kell e nagy gyümölcsnek,
Amíg megéri? ez belékerül
Évezredek vagy tán évmiljomokba,
De bizonyára meg fog érni egykor,
És azután az emberek belőle
Világvégéig lakomázni fognak.
A szőlő a napsugaraktul érik;
Míg édes lett, hány napsugár
Lehelte rája élte melegét,
Hány százezer, hány miljom napsugár?...
A földet is sugárok érlelik, de
Ezek nem nap sugárai, hanem
Az embereknek lelkei.
Minden nagy lélek egy ilyen sugár, de
Csak a nagy lélek, s ez ritkán terem;
Hogyan kívánhatnók tehát, hogy
A föld hamar megérjék?...
Érzem, hogy én is egy sugár vagyok,
Amely segíti a földet megérni.
Csak egy nap tart a sugár élete,
Tudom, hogy amidőn megérkezik
A nagy szüret,
Akkorra én már rég lementem,
S parányi művemnek nyoma
Elvész az óriási munka közt,
De életemnek a tudat erőt ad,
Halálomnak pedig megnyúgovást,
Hogy én is, én is egy sugár vagyok! -
Munkára hát,
Föl a munkára, lelkem!
Ne légyen egy nap, egy perc elveszítve,
Nagy a földadat, az

Idő röpül, s az
Élet rövid. -
Mi célja a világnak?
Boldogság! s erre eszköz? a szabadság!
Szabadságért kell küzdenem,
Mint küzdtek érte oly sokan,
És hogyha kell, elvérzenem,
Mint elvérzettek oly sokan!
Fogadjatok, ti szabadság-vitézek,
Fogadjatok szent sorotok közé,
Zászlótokhoz hűséget esküszöm,
S hahogy véremlen lesz egy párttűző csepp,
Kiontom azt, kifeccsentem belőlem,
Habár szívemnek közepén lesz is!”

Ily vallomást tett... nem hallotta ember,
De meghallotta odafönn az isten,
Fölvette a szent könyvet, melybe
Jegyezve vannak a martírok,
S belé írta a Szilveszter nevet.

12

A gyermek ifjává lett
S az ifju férfivá.
Esztendő esztendő után
Jött a földet meglátogatni,
S búcsút sem véve, távozána.
Őt sem kerülték ki az évek,
Elment hozzája mindenik,
S nyomott hagyott arcán, szívében.

Túl volt immár az iskolákon,
Régen kijárta azokat,
És benn volt a világban,
Az életben, az emberek között,
Hol minden lépten meglökik az embert,
S minden lökés egy darabot töröl le
A lélek zománcából
S az orcának színéből.

Be másnak látta e világot,
Mint amilyennek képzelé!
Naponta kisebbnek tetszett előtte,
Mélyebben sülyedettnek
Az ember, akit isten
Saját képére alkotott,
Az ember, akinek szemével
A napba kéne néznie,
És e helyett a porba néz,
Mikéntha férgeket keresne,
Hogy tőlök a csuszást tanulja.
És mentül kisebbnek tetszett előtte
Az ember, annyival nagyobbnak
Látá a munkát, amire
Hivatva érezé magát.

De el nem csüggedett.
Tán oly parányit végzett, mint a hangya,
De mint az, olyan fáradatlan volt.
Szűk volt köre,
De e kört teljesen betölté
Lelkének fényivel.

Erkölcse, tudománya néki
Nevet szerzett még iskoláiban,
S midőn e pályát végezte,
Több úr hívá meg őt
Nagy s gazdag hívatatra
Ilyen kecségtetéssel:
„Szegődjél hozzám; szolga lesz, igaz,
De ily urat szolgálni, mint én,
Dicsőség, és azért, hogy
Elöttem meghajolsz,
Előtted ezren hajlanak meg.
Más dolgod nem lesz, mint ez ezreket
Nyúznod tehetséged szerint, s e
Könnyű munkából meg fogsz gazdagodni.”

Szilveszter megköszönte szépen
E könnyű munkát és így válaszolt:
„Azért, hogy énnekem
Szolgáim legyenek,
Én más szolgálja nem leszek.
Én nem kívánom, hogy előttem
Embertársim hajlongjanak,
De ne kívánja tőlem más se, hogy
Előtte én hajoljak;
Nem ismerem nálam kisebbet
S nem ismerem nálam nagyobbat.
S a gazdagságot illetőleg, az
Nekem talán ingyen se kellene,
Annál kevésbbé kell olyan nagy áron,
Hogy érte nyúzzak másokat!”
Ekkép szokott beszélni ő
Levett kalappal, de fölemelt fővel.

El nem fogadta a nagy hívatalt,
De jöttek hozzá szegény emberek,
És meghívák őt falujukba
Jegyzőnek, és az ifju ment,
Ment örömet és boldogan.
S midőn elért a faluba,
S körülvevék őt a lakók,
Igy szólt hozzájuk lángoló szemekkel:
„Üdvöz légy, nép! ugy nézz szemembe,
Tanítód és atyád leszek.
A bölcső óta mit vertek fejedbe?
Kötelességedet;
Én megtanítlak jogaidra”
És teljesíté, amit ígért.
Nem a kocsmába jártak ezután

A munkavégzett gazdaemberek,
Mint jártak eddig világkezdet óta;
A faluház előtt karéjba
Állottak, és az ifju jegyzőt
Hallgatták a vén emberek,
És jobban hallgaták, mint papjokat, mert
Papjoknál jobbakat beszélt.
S mit ott tanultak, elvivék haza,
És elbeszélték fiaiknak,
S a jegyző tiszteletben állt.

De két ház volt a faluban, mely
Az ifju apostol fejére
Átkot mondott áldás helyett,
Az a két ház, hol a pap és
Az uraság lakott,
A kastély s a parókia.
Naponta gyűlöltebb és rettegettebb
Lett e két házban a
Jegyző gazdálkodása,
S elpusztulását tervezék, mert
Látták, ha a jegyző marad,
Ugy ők pusztulnak el.

De volt fönn a kastélyban is
Egy lény, ki a nép emberét ugy
Tisztelte, mint a nép maga,
Kinek, midőn az ő dicséretét
Hallotta, jólesett,
Midőn pedig gyalázták, fájt neki.
Ki volt e lény, aki
Oly rosz világításban is
Megismeré a kép becsét,
S felőle helyesen ítél,
Ki volt ez?... a kastély kisasszonya.
Ki is lett volna más!...
Dicső hely a hölgyek szive,
Önzés előtt bezárva ajtaja,
Ha bejut is, csak lopva jut belé vagy
Erőszak által,
De nyitva áll mindennek, ami szép s jó.
S az üldözött igazság,
Ha mindenhonnan számkivetve van,
Végmenedéket ott talál.
Dicső, dicső hely a hölgyek szive!
Nem is sejté az ifju, hogy barátja,
Hogy pártfogója van
Ott fönn az úri lakban,
S olyan szép pártfogó!
Látá koronként a leánykát,
Midőn az végigsétált a falun
Vagy ablakából nézett a vidékre,
S ha látta őtet, hosszan elmerengett.
Ilyenkor egy csodálatos

Érzés szállotta meg szivét,
Mely hozzá így beszélt:
„Az ember nemcsak polgár,
Egyszersmind ember is;
Mindig másoknak éljen-e
És sohase' magáért?
Szegény fiu te, mikor élsz magadnak,
Te szétosztod mások közt lelkedet,
Lesz-e, ki néked adja lelkét
Vagy lelkének csak egy darabját
Vagy egy tekintetét csak, amiből
Gyanítanom lehetne legalább,
Mi a boldogság?... oly szomjas szivem, hogy
Fölinna egy záport, s talán
Egy harmatcsepp sem hull reá soha!
Nyugodjál meg sorsodban, jó fiú,
Viseld békén a rideg életet;
Tégy másokat boldoggá, ha lehet,
S maradj magad boldogtalan.
Légy föld, amely gabonát terem,
Hogy mások learassák;
Légy lámpa, mely mig másoknak világít,
Tulajdon életét fogyasztja el.”

A jó vagy rossz sors úgy hozá magával
Egyszer, hogy a leányka véle
Találkozott és szóba állt.
Rvöid volt a találkozás
És keveset beszéltek,
De attól fogva többször jöttek össze,
Véletlenül-e vagy tán készakarva?
Sem a lány, sem a ifju nem tudá.
És egyre hosszabbak levének
S bizalmasabbak a találkozások,
De önmagokról sohasem beszéltek.

Azonban egykor (fölhívá-e a lány
Vagy csak magától nyílt meg kebele?
Eszébe nem jutott) az ifju
Elmondta életét.
Elmondta, mily magában áll a földön,
Hogy nincsen ember és nem volt soha,
Ki őt testvérnek vagy barátnak
Vagy gyermekének híta volna.
Elmondta, amint rá emlékezett,
Hogy egy tolvaj találta őt az utcán,
Aztán egy koldusnő fogadta föl,
S aztán mint szolgál, úgy nevelkedett;
Lopott, koldult és szolgált... így telék el
Gyermek- s ifjúkora.
Elmondta az irtóztató nyomort,
Mely gyermekévein feküdt,
S a lelki szenvedéseket,
Mik ifjuságát terhelék,

S mik a nyomornál még irtóztatóbbak;
S amint lenézett életébe, ez
Örvénybe, melyből fölkapaszkodott,
Amelyben mint egy fekete vízű
Tengerszem, úgy állt kínja özöne:
Elszédült lelke, és szeméből
A könnyek úgy rohantak,
Mint csatatérről a vert hadsereg...
És a lány véle zokogott.

13

Még ez nap a leány atyjával
Egy egészen más jelenése volt.
Fölhivatá a büszke földesúr őt
S megleckéztette irgalmatlanúl,
Amért jobbágyait
Tévutra vezetí,
És pártütöket, lázadókat
Csinál belőlök; s azzal végezé,
Ha még tovább is bujtogat,
El fogja csapni őt.

Méltósággal felelt az ifju:
„Uram, kikérem a leckéztetést,
Kinöttem már az iskolából,
De ahhoz szokva még ottan se' voltam.
Ha vétkem van, ha lázító vagyok,
Ott a törvény, az majd itél fölöttem;
Ha vétkes nem vagyok, mi joggal
Dorgál ön engemet?
És ami az ijesztést illeti,
Az elcsapástól meg nem ijedek;
Annyit mindenhol keresek,
Amennyiből megélek.
De innen én el nem megyek,
Mert itt hasznosnak érzem magamat,
S ön, hogy elcsapjon engemet,
Nem fogja megkísérteni
Saját javának érdekében,
Mert vagy velem jön az egész falu
Vagy ön lesz, aki távozik...
Nem mondom ezt, miként fenyegetést,
Ugy mondom ezt inkább, mint jó tanácsot,
Ki a lakókat ismerem,
S tudom, hogy engem mennyire szeretnek,
És mit nem lesznek értem tenni készek.”
Igy szólt az ifju, meghajtá magát s ment.

Következő vasárnapon
Őróla szólt a prédikáció,
Borzadva mondta a hiveknek a pap,
Hogy milyen istentagadó ez ember,
Istentagadó s lázító!
S ha még tovább is túrik őt magoknál,
El vannak veszve mind a két világon,

Mert amért lázítóval cimborálnak,
Legyilkoltatja őket a király,
S az istentagadó barátait
Halál után az ég be nem fogadja.
Intette, kérte őket, hogy
Javuljanak, míg van idő,
Míg rájuk nem jön a vész, az ítélet.
Könnyezve kérte, hogy tekintsék földi
És másvilági boldogságukat,
Ne válasszák a halált és a poklot
Az élet és az üdvesség helyett!

Böszülten hagyta el a nép
A templomot,
(Az isten és a béke házát)
S vadállatként rohant az ifjuhoz,
Kit tennap még atyjának nevezett,
S reáparancsolt: holnap ilyen tájig
Ha itt látják, tüstént agyonverik.

Beszélt az ifju, amint tőle telt,
Beszélt oly lelkesen, mint még soha.
Hiába. Ahol pap emelt szót,
Ott az igazság megfeszítettetik,
Az igazság szörnyethal ott. A pap
Minden szavára
Egy ördög áll elé,
S az ördög nem hatalmasabb,
De ékesebb szólásu, mint az isten,
S ha tettel győzni nem tud,
Tud elcsábítani. -
Káromkodó fenyegetéssel
Hagyá el az ifjút a nép.

Egy pillanatra meg volt lelke törve,
Kétségbeejtő eszmék ültenek
Megnehezült fejére,
Mint a holttestre a hollósereg.
„Ez hát a nép!” kiálta föl,
„Ez hát a nép, amelyet én imádok,
Amelyért élek s halni akarok!
Ilyen volt ezredév előtt...
De semmi, semmi, ezredév után
Majd nem lesz ilyen; még most gyermek ő, kit
El lehet könnyen bolondítani,
Majd meg fog érní, férfi lesz belőle,
S éppen mert gyermek, gyámolítani kell.
Nincs mit csodálni, ősidóktól óta
Azon valának papok és királyok,
E földi istenek,
Hogy vakságban tartsák a népet,
Mert ők uralkodni akarnak,
S uralkodni csak vakokon lehet.
Szegény, szegény nép, mint sajnálom őt,

S ha eddig küzdtem érte, ezután
Kettős erővel fogok küzdeni!”

Beállt az est, beállt az éj,
Utolsó éje itt az ifjunak.
Ott a fasornak árnyékában áll,
S fölnéz a kastély amaz ablakára,
Amelyből a leány szokott kinézni.
De pusztá most ez ablak,
Nincs ott virága, nincs ott a leány,
S az ifju mégis néz föl, néz merően,
Mint egy kővévált sírontúli szellem;
Arcára halovány fátyolt borított
A csendes bánat és a holdvilág.

Egyszer megfogva érezé kezét...
Az első percben észre sem vevé
Az érintést, úgy elgondolkodék...
Midőn megfordult, oldalánál
Azt látta, akit ott fönny keresett.

„Kegyedre vártam,” szólt az ifju,
„Kegyedre vártam, azt reméltem,
Hogy mégegyszer meglátom ablakánál,
Egy néma búcsút küldök föl szememből,
Aztán örökre távozem.
Reményemen túl jó a sors,
Ajkam beszélhet szemeim helyett,
S kezem foghatja e kedves kezét.
Isten veled, te drága, drága lény, te
Egyetlenegy a nagyvilágon, aki
Barátodnak nevezted engemet
S akit barátomnak szabad nevezni.
Emlékim nincsenek nekem,
Magad fogsz állani szivemben,
Mint a szegény kunyhó falán a szentkép,
Amely előtt estenként térdepel
Jámbor lakója és imádkozik;
De hogyha telve volna szívem,
A legdicsőbb emlékek kincsivel,
Kiszórnám azt e pillanatban mind,
S téged hagynálak benne egyedül.
Isten veled!... ha hallod híremet,
Ha szépeket mond majd a hír felőlem,
Hidd el, hogy a te érdemed lesz az.
Azért törekszem jónak s nagynak lenni,
Nehogy megbánd és szégyened, sőt
Ellenkezőleg büszke légy reá,
Hogy engemet barátodnak fogadtál.
Isten veled, lelkem védangyala!”

Indult az ifju és ment volna, de
Kezét tartotta a leány
És görcsösen szorítá...
Beszélni vágyott s elhagyá a hang,

Hoszú szünet telt el bele,
Mig akadozva ekkép szólhatott:

„Isten veled... menj... menj, isten veled,
Te ifjak legnemesbiké!
Menj... bár mehetnék én is teveled,
Mennék örömmel, édesörömmel.
S nem látjuk egymás soha-soha többé?
Lehullsz egemről, fényes csillagom?
Mert én szeretlek tégedet,
Ki kell ezt mondanom,
Hogy ki ne vesse lelkemet belőlem,
Mint a Vezúv a lángoló követ.
Szeretlek, és tied nem lehetek!
De istenemre,
Ha a tied nem, másé sem leszek!
Vedd e gyűrűt... e jegygyűrűt...
Előbb fog széjjeltörni benne
Ez a gyémántkő, mint az én hűségem.
Isten veled, szép álma életemnek!”

Az ifiú a menyország
Szakadt le üdvösségivel,
Leomlott a leány előtt
S ölelte és csókolta térdeit. -

Másnap, midőn a falut elhagyá,
Utjában százszor s százszor nézte meg
A gyűrűt, mert csak amikor
Ezt látta, akkor nem kételkedék,
Hogy a múlt éji jelenet valóság
S nem lázas lelke örült álma volt.

Utját (miért, miért nem?)
Nem tudta maga sem)
A fővárosnak vette, hol
Lopott, koldult és szolgált egykoron.
A külvárosban ott
Egy kis padlásszobát
Bérelt ki, s nem tudá még,
Mihez fog kezdeni?
Egyszer kopognak ajtaján,
S bejött egy fátyolos hölgy...
Midőn belépett, fölveté a fátyolt,
Némán és mozdulatlan állt...
Az ifju szédelgett... megállt esze...
Barátnéját ismerte meg.

„Utánad jöttem,” szólott a leány,
„Utánad jöttem... ha terhedre van,
Kiutasíthatok e szobából,
Ne félj, hogy rossz neven veszem,
Akkor leülök ott kinn a küszöbre,
És ott ülök, míg megreped szívem.
Utánad jöttem, nem maradhaték,
Nyomodban voltam mindenütt,

Egész idáig, és most itt vagyok.
Szólj, mit teszesz velem?”

Az ifju kebelére hajlott,
S együtt zokogtak hosszan, boldogan.

„Nem üzesz el hát?” szólott a leány,
„Veled maradhatok?... veled leszek, hogy
Enyém legyen fájdalmaid fele
S a tied legyen minden örömem!
Együtt tűrök veled
Bút és nyomort,
S ha egyszer zúgolódom,
Ne hidd azontúl, hogy szeretlek,
Hogy valaha szerettelek!”

14

Együtt maradtak, mint férj s feleség;
Nem pap kötötte össze őket,
Hanem az isten és a szerelem.
Nem esküvének egymásnak hűséget,
Nem vették e szót ajkaikra,
Ott benn hagyák azt
Szívök mélyében érintetlenül,
Ahol s ahogy kell annak lennie,
S azért maradt oly tiszta, mint a
Csillag, melyhez még lélekzet sem ér.

És boldogságban teltek a napok,
A hónapok... nem tudta a világ, hogy
Ők élnek-e? s ők nem tudták,
Van-e világ kívülök?

De végre fölszólt az ifjubar
A lélek, és ezt mondta szigorún:
„Ébredj, ébredj, te nem magadnak,
Te másokért születél!
Felejtéd hivatásodat?
Föl, föl, fiú, kezdj a dologhoz!”
És szólt hozzá még szigorúbban is
Egy hang, a házi gond:
„Föl a dologra, mert különben
Koplatni fogtok mind a ketten
S maholnap mind a hárman.”

Dolgozni kezdte, írt,
Ugy írt, amint sugalta lelke,
Hozzája méltón, szabadon.
Egy szerkesztőhöz vitte művét,
Átolvasá az, és így válaszolt:
„Nagy ember ön, uram,
S a mellett nagy bolond!
Nagy ember ön, mert ez dicső remekmű,
Ennél különbet még Rousseau sem írt;
És nagy bolond ön, mert azt képzelem,
Hogy ezt a munkát ki lehet nyomtatni.

Sosem hallotta ön hirét
A cenzurának?... hogyha nem,
Hát megmondom, mi az?
Az a pokol cséplője, mely alá
Kévéinket kell tartanunk, s ez
Az igazságot, a magot
Kicsépele belőle, aztán
Az üres szalmát visszadobja,
S ezen rágódik a közönség.
Ha ön nem hisz szavamnak, ám
Próbálja meg, s én minden szem magért,
Amely kéréjében marad,
Egy ön golyót nyelek le.
Ha azt akarja ön, hogy e
Cséplő alá ne jusson,
Ne gabonát, de maszlagot
Termesszen, mely kábít, bolondít,
Ezt mindenestül,
Kitálalhatja ön,
Sőt érte még meg is díjazzák.”

Bódultan tért az ifju vissza, mintha
Fálnak ment volna egyenest fejével.
Asztalhoz ült, és föltevé magában,
Hogy szép lágyan, szelíden ír
S olyan simán, hogy a cenzor keze
Elsiklik rajta, mint a bársonyon.
Midőn művét bevégezé,
Azt vette észre, hogy még szabadabb,
Még keserűbb, mint először vala.
S így tizszer, százszor újra s újra írt,
Aztán eltépte, belátván, hogy a
Kerékvágásba csak nem jön bele.
És meggyőződék végre is,
Hogy ami kinyomathatik,
Abból nem fog tanulni senki,
És amiből lehet tanulni,
Az nem jut napvilágra.

„Irtóztató!” kiálta föl
„Nincs mód tehát, hogy meghallják szavam?
Lelkem tüzét, mely a világot
Gyújtotta volna föl,
Magamba kell hát fojtanom,
Hogy önmagát eméssze el?
És élnem is kell... miből élek?
Vagy megtagadjam elvemet?
Azt a szentséges elvet?
Odaszegődjem a gazokhoz,
Az emberiség ámitóihoz?
Nem, istenemre, nem!
Inkább szeméten éhen veszek el,
Inkább úgy végzem életemet,
Amint elkezdtem azt,

Lopok, szolgálók, koldulok,
Mint egy betűt írok, mi nem
Lelkem forrásából fakadt,
Mint gondolatim legkisebbikére
Hamis pecsétet üssek! -
Isten hozzátok, gondolatjaim, ti
Befalazott rabok,
Legyen fejem börtön s koporsó
A számotokra... oh de nem,
Ti nem halhattok ott el;
Eljő a nap, mert el kell jönie,
Midőn kinyíl e börtön ajtaja,
S ti bejártok a kerek világot.
S fényt és meleget visztek magatokkal,
Miként a nyári nap sugárai!”

És így az ifju
Nyugonni hagyta gondolatjait,
S hogy a kenyérből ki ne fogyjon,
Másoknak gondolatjait
Másolgatá. Keserves munka,
Tán a favágásnál keservebb.
Elkezdte reggel s este végezé
S gyakorta éjszakáit is
A lámpa fénye látta elhaladni,
S előbb aludt el ez, mint ő,
És ennyi fáradás után is
Elégszer állt az asztal üresen
És ablakára a fehér hideg tél
Elégszer festett jégvirágokat,
S a nő szemében megfagyasztá
A könnyeket... de nem fagyaszthatá meg
Örök hevű érzelmeit.

Igy jöttek évek, mentek évek;
S megszorodott a család,
Hárman levének s nemsokára négyen,
És négyszeres lett a nyomor
Ott főtt a kis padlásszobában,
Melynek falát
Csikosra festé az eső
És kicifrázta a penész,
Hol most egy ágyban hárman alszanak,
Két gyermekével az anya,
És láboknál a földön
A durva szalmazsákon
A férfiú... a fölkelő nap
Első sugára homlokára száll,
Miként egy arany koszorú, miként egy
Fényes meleg csók isten ajakáru.

15

Egyenként ébred a család, először
A férj, ki legkésőbb aludt el,
Aztán az anya, azután

A kislány... s a csecsemő?
Ez még nem ébred, mélyen alszik...
Testvére s a szülők lábujjhegyen
Járnak, s beszédök csendes suttogás.
Hogy el ne verjék a kislánynek álmát.

Jó testvér, jó szülők,
Miért e halk járás, e suttogás?
Dobogjatok, tomboljatok,
Lármázzatok... ne féljetek,
A kislány föl nem ébred,
Mert nem hallják a lármát a halottak...
A kislány halva van, éhenhala!

Mit érezhet, mit érez a szülő,
Midőn meglátja, hogy szülötte meghalt?
Hát még azon szülő, kinek
Éhen veszett el gyermeke,
Szép ártatlan kis gyermeke?

Ha jobbkezének erejét
Az én kezembe öntené az isten,
Leírhatnám-e úgy is azt a kínt,
Mely a szegény asszony szívét
Ezer körömmel szagatá?

Hagyjátok őt a holttetemre
Borúlva sírni, sírni, sírni,
Zokogni, fölülölteni,
A fájdalomnak mély örvényiből
A magas égre fölkiáltani,
S az isten arcát káromlással, a
Lélek sarával meghajítani!...
Hagyjátok őt, hagyjátok őt,
Ne bántsátok szent őrzőngésiben.

A férfi néma fájdalommal
Állt a kicsiny halott előtt,
Avvagy, ki tudja, tán örömmel?
Örömmel, hogy kiszenvedett.
A kislány pedig merően
Nézé testvérét, és azon
Gondolkodék, hogy ő is ilyen
Halvány, ilyen fehér és mozdulatlan
Leszen, ha majd meghal, ha többé
Nem éhez. -
Lassan, lassan, de csak lefolytak
Egymás után az órák, és az asszony
Keserve meghalt kislányára
Ájulva vagy meghalva omlott,
És szíve megkönnyebbedett,
S lelkének fölvert hajjai
Nem ostromolták többé az eget,
Csak halkán rezgedeztek,
Mint a szellőben a kalászosok.
Ölébe vette a halottat

S szelíden ringatá,
És félig énekelve suttogott,
Miként az erdő lombjai
Az őszi alkonyatban:

„Alszol, kicsiny
Kis magzatom:
Mit álmodol?
Mondd meg nekem.
Szép álmokat
Látsz, ügyebár?
Hisz még nem a föld
Ölében alszol,
Anyád ringat még,
Anyád ölel. -
Aludj, aludj,
Szép gyermekem,
Fehér virág,
Fehér sugár,
Kit elnyel a
Fekete föld. -
Pirúl az ég,
Megcsókolá
Az alkonyat;
Megcsókolom
Én arcodat,
S ez nem pirúl,
Mért nem pirúl?
Csak egyszer is
Mosolyognál még
Reám, anyádra,
Lelkem szive,
Kis magzatom! -
Zöld sírhalom...
Fehér kereszt...
Alatta te...
Fölötte én...
Mi hulldogál rá?
Nem az eső,
Az én könnyüm. -
Hallgassatok, ti
Ákácfa-lombok
A temetőben,
Kis gyermekemmel
Beszélgetek,
Szépet beszélünk,
Hallgassatok. -
Nem fáj fejed?
Nem fáj szived? nem
Nehéz a föld? mely
Fölötted áll.
Mi volt lágyabb, az
Én karjaim
Vagy a koporsó?...

Aludj, aludj,
Szivem galambja,
Jó éjszakát,
De egyre kérlek:
Álmodj felőlem,
Legyünk együtt.”

S míg így altatta a holt gyermeket,
Mellette maga is elszenderült,
S míg ő aludt, a férj azon tünődék,
Miből szerez koporsót?
Miként ásatja meg a sírt?
Egy árva fillér sem volt birtokában.
Körültekintett a szobában,
Ha tán találna valamit,
Amelynek egy kis becse van,
Hogy azt eladja... semmi, semmi sem volt!
Mi jött eszébe, hogy e gondolatra
Elsápadt és megreszketett?
Ujján a gyűrűt pillantá meg,
Lelkénél drágább jegygyűrűjét...
Ezt kell tehát eladnia,
Hogy meztelen ne menjen
A földbe gyermeke?
E drága kincstől kell elválnia,
Melyet szeménél jobban őrizett,
Mit ujjáról le nem szakíthatott
Olyan sok évnek oly sok nyomora;
El kell most végre tőle válnia?

Hajszálai öszültenek meg
A gond miatt... s nem volt más menedék!

Midőn ujjáru a gyűrűt levonta,
Olyan volt, mintha kebléből a szívet
Szakítanák ki gyökerestül...
Ketté lett vágva multja és jelenje,
Fölbontatott a híd, mely a tavaszt
A télhez kapcsolá,
Eltört a lépcső, melyen a
Földről a mennybe járt!
De meg kellett történnie,
Hogy meztelen ne menjen
A földbe gyermeke. -

Szépen temették el a kisdedet.
Keményfából volt a koporsó,
A szemfedő selyemből,
És sírhalmához nagy követ tevének,
Mert drágán kelt el a gyűrű,
S árát rákölték mind a temetésre...
Lelkére nem vehette a férj,
Hogy jegygyűrűje árából csak egy
Garast is tartson meg kenyérre,
Bár erre olyan nagy szüksége volt.
Méreggé vált vón benne e kenyér,

Mely őt megölte volna,
És néki még soká kell élnie!

16

Megmondta ő, hogy gondolatjai
Fejében nem halhatnak el,
Hogy eljön a nap, amidőn
Ezek kijőnek börtönükből,
S bejárják a világot.

És úgy történt. Amit sok évi
Erőködés meg nem hozott, amért
Hiába volt olyan sok fáradás,
Meghozta egy véletlen pillanat.
Egy titkos nyomdát fedezett föl
Alant: elrejtve föld alá,
S ott kinyomatta műveit.
Mi volt ezen művekben? az,
Hogy a papok nem emberek,
De ördögök,
S a királyok nem istenek,
Hanem csak emberek,
És minden ember ember egyaránt,
S az embernek nemcsak joga,
Hanem teremtőjéhezi
Kötelessége is
Szabadnak lennie,
Mert aki isten legszebb adományát
Meg nem becsüli,
Magát az istent sem becsüli az!

Kijött a könyv, s ország-világban
Ezrével olyan gyorsan terjedett el,
Mikéntha villám hordta volna szét.
Mohón nyelé el a szomjas világ
E tiszta enyhítő italt,
És lelke tőle megfrisült,
De elsápadt a hatalom, kiült
Ráncokba szedett homlokára a düh,
És elmennydörgé haragos szavával:
„Ez lázító könyv!
Vallást s fölséget sért.
Szerzőjének lakolnia
Kell a törvény szerint.”
És a megrémült nép utánamondá:
„Valóban, e könyv lázító,
Vallást s fölséget sért.
Szerzőjének lakolnia
Kell a törvény szerint.
A törvény szent és sérthetetlen!”

S szerzője rémesen lakolt.
 Az utca közepén
 Fogták el őt, s elhurcolák.
 „Megálljatok,” szolt esdekelve,
 „Oh irgalom, megálljatok!
 Nem akarok én menekülni,
 Mindenhová megyek nyugodtan,
 Csak egy kevéssé várjatok.
 Nézzétek azt az ablakot,
 Az én szobámnak ablaka,
 Ott nőm és gyermekem lakik.
 Vezessetek hozzájuk egy,
 Csak egy rövid kis pillanatra,
 Mig egyszer ölelem meg őket
 S egy isten-hozzádot mondok nekik,
 Aztán nem bánom én, hurcoljatok,
 De én bucsú nélkül nem mehetek.
 Inkább megyek le a pokolba
 A búcsuzás után,
 Mint föl a mennybe búcsu nélkül.
 Nem vagytok férjek és apák?
 Mint mondanátok, és mit érzenétek,
 Ha véletek mások bánnának így?
 Nekem nincs senkim a kerek világon,
 Csak nőm és gyermekem,
 És önekik sincs a világon
 Kivülem senkiök, de senkiök;
 Eresszetek, jó emberek,
 Eresszetek, hadd lássuk egymást
 Még egyszer és talán utószor.
 Ne rajtam szánakozzatok,
 De őrajtok, hisz ők ártatlanok,
 Hisz nem vétettek ők
 Sem a törvénynek, sem tinektek,
 Ne öljétek meg őket!...
 Oh istenem, ha szavaimra
 Nem indultok meg, könnyeim
 Indítsanak meg... e könnyűk
 Szivem vérenek cseppjei,
 Halálveríték lelkem homlokáról!”

Zokogva térdepelt le,
 S mint szebb időkben egykor kedvesének,
 Most a poroszlók térdeit ölelte,
 De ők kegyetlen, gúnyos röhögéssel
 Emelték őt fel s vitték a szekérhez,
 Mely ott az ő számára állt.
 Midőn látá, hogy nem használ a szép szó,
 Düh szállta meg, s előszedé
 Testének minden erejét, hogy
 Erőszak által győzzön, meneküljön.
 Oroszlánbátorsággal és
 Örült erővel küszködött,
 De hasztalan! legyűrték, megkötözték.

S bedobták őt a szekér mélyibe.
 Ott ordított, mint a vadállat,
 Ordított ilyen átkokat:
 „Átok reátok s maradékitokra,
 Ti emberbőrbe öltözött,
 Sátánokkal bélelt fenevadak,
 Kiknek keblében szív helyett
 Undok varangyos béka van!
 Borítsa el pofátokat
 A fekély olyan vastagon,
 Mint a gázság van lelketek felett,
 És aztán faljanak föl a
 Szemétdomb férgei!
 Átok reátok és királyotokra,
 Kinek nevében az erényt
 A mézárszékre vizitek!
 Átok reád, bitang lator király,
 Ki istennek tartod magad,
 S ördög vagy, a hazugság ördöge!...
 Ki bízta rád a milliókat?
 Farkasra a nyáját ki bízta?
 Kezed vörös, mint bíborod,
 Arcod sápadt, mint koronád,
 Szived fekete, mint a gyász,
 Mely műveid után huzódik,
 Miként az esti hosszú árnyék.
 Meddig bitorlod még a
 Rablott hatalmat, rablott jogokat?
 Lázadjanak föl, mint az óceán,
 Alattvalóid, és ha zsoldosidnak
 Százezrivel kiállasz ellenök,
 Ne adja isten, hogy meghalj vitézül
 Ott a csatán, mint illő férfiúhoz;
 Te légy, ki megkezdd gyáván a futást,
 Fuss és bújjál el trónusod alá,
 Mint ágy alá a megszeppent kutya,
 Onnan kotorjanak ki és kacagva
 Köpködjének könnyörgő szemeidbe
 A gyermekek s vénasszonyok,
 S kik egykor lábad csókolák,
 Azoknak csókold majd te lábait,
 Azok rugdossák ki egyenként
 Vigyorgó fogadat,
 Azok rugdossák ki belőled a
 Nyomoruságos hitvány életet!
 Dögölj meg oly kétség' esetten,
 Amilyené engem tevé!...
 Oh nőm... oh gyermekem...”

17

Aludt-e s most fölébredett? vagy
 Eszét veszíté s ez most visszajött?
 Egy óra vagy több hónap óta volt

Magán kívül?... Szilveszter nem tudá.
Gondolkodék, gondolkodék,
Mi történt és mi történik velem?
Körülnézett, nem látta semmit,
Sötét volt, éktelen sötét.
Igy szólt magában: „Éj van csakugyan,
Aludtam s álmodám,
Álmam csak félig jut eszembe,
De az borzasztó egy álom vala,
El sem beszélem hitvesemnek,
Nem háborítom föl vele.
Csak már viradna, ily nyomasztó
Éjem tán még nem volt soha.
Apszol, szerelmem? alszol, kedvesem?...
Apszik bizonynyal, mert nem válaszol.
Aludjatok, szeretteim,
Aludjatok szép csendesen.
S mégsem virad! mikor fog már viradni?
Megfojt e sűrű vastag éj!
Emeld föl, hajnal, fényes arcodat,
Vagy csak mutasd meg ujjadnak hegyét...
Ugy ég a homlokom, mikéntha
Egy tűzokádó hegy vón a fejemben;
Majd szétröpül az agyvelőm!”
S hogy megtörölje izzadt homlokát,
Kezét emelte föl... hah,
Mily csörrenés!...
Megcsördült rajta a nehéz bilincs.
Most már mindenre jól emlékezett,
S végigfutott rajt a hideg,
Mint a romok között a szél.
Mindentre jól emlékezett...
Elfogták őt az utca közepén,
S elhurcolák erőnek erejével,
És kedvesét és gyermekét
Nem láthatá, nem mondhatott nekik
Isten-hozzádot, nem tekinthetett
Még egyszer a kedves szemekbe,
Mik boldogsága s gazdagsága voltak!
S most itt van a börtönfalak között,
A föld alatt, ki tudja milyen mélyen.
Mélyebben mint a rothadó halottak
A temetőnek fenekén!
S mikor lát újra fényes napvilágot,
Mikor láthatja újra kedvesit?
Talán soha!
S miért jutott e kárhozat helyére?
Mert amit isten meghagyott neki,
Tudtára adta azt az embereknek,
Hogy egy közös jó van, miből
Egyenlőn jár mindenkinek
A rész, s ez a közös jó a szabadság!

Ki ebből elvesz egy porszemnyit is
Mástól, halálos vétkeket követ el,
S azt ki szabad, azt ki kell irtani!

„Oh szent szabadság, érted szenvedek,”
Szólt előzőnlő fájdalommal a rab,
„S ha a világban magam állanék,
Mint álltam egykor hosszú éveig,
Nyugodtan ülnék most e kőpadon
S büszkén, mint trónján a bitor király,
S oly boldogan viselném e bilincset,
Mint jegygyűrűmet egykor viselém!
De hitvesem van és van gyermekem...
Mi lesz belőlök nélkülem?
Ki fogja eltáplálni őket
Kenyérrel s szerelemmel?
S mi lesz belőlöm nélkülök?
Oh szív, ha kővé válni nem tudsz,
Miért meg nem hasadsz!”

Sírt, jajgatott, dühöngött,
És az örök sötétség
Egykedvüleg szemlélte őt,
Míg végre lassacskán elhallgatott,
Kifáradt lelke megadá magát,
És mozdulatlan néma volt s oly
Érzéktelen, mint a kő, melyen ült,
Mint a sötétség, mely reáborult.
Nem érzett, csak gondolkodék,
Alant röptek gondolatjai,
Mint a meglőtt szárnyú madár:

„Koporsónak testvére, börtönöm,
Ki épített, ki fog ledönteni?
Mióta állsz, meddig fogsz állni még?
Ki ült előttem e rideg kővön?
Ilyen martír, mint én vagyok,
Vagy egy haramja tán?
Itt hamvadott el csontja e helyen
Vagy látta még az isten szép világát?
Szép a világ, az erdők és mezők,
A bércek és a rónaságok, a
Virágok és a csillagok... talán én
Többé nem is látom már ezeket,
Vagy oly későn, hogy akkorára
Még nevöket is elfelejtem...
Ha itt egy évig kéne lennem,
Hol minden perc egy örökkévalóság,
Hol az idő oly lassan ballag el,
Mint két mankóján a vén sánta koldus...
Egy évig? és ha tízig itt leszek,
Tízig vagy húszig vagy többig talán?
Jertek föl hozzám, ti halottak,
Kik egykor e helyen szenvedtetek,
Beszélgessünk egy keveset,

Tanítsatok meg, az időt
Hogyan kell itt eltölteni,
Jertek föl hozzám, ti halottak...
Talán én is halott vagyok már,
S a sírban álmodom... rossz álom...
Halott vagyok, kit élve
Temettek el...
Halott vagyok... már nem dobog szivem...
E reszketés, melyet keblemben érzek,
Beteg lelkem végvonaglása ez.”

Végtére megszűnt gondolkodni is,
Nem volt szívében és fejében
Sem érzelem, sem gondolat.
Ott ült merőbben a szobornál,
S farkasszemet nézett az éjjel,
Mellyel megtömve volt a börtön.

Zsibbadni kezdtek tagjai,
Eszméletét kezdé veszíteni.
Feje huzódott lefelé.
S ledőlt hosszában a kövekre...
Elájult-e vagy elaludt?

Soká feküdt ott mozdulatlanul,
Talán nem véve még léleketet sem;
Egyszerre, mintha löpor által
Vetették volna föl, mikéntha
Égő vasat sütnének oldalához,
Fölugrott, s oly szívszaggató
Hangon, hogy a hideg falak
Utána jajdulának,
Ekkép kiálta föl: „Megállj... megállj!”
S kiterjesztette két kezét.
Soká, soká állott így, azután
Lankadtan hullatá le kezeit,
Leroskadott ülő helyére,
Fejét keblére hajtá,
S két nagy könyűvel két szemében,
S oly hangon, mintha lelkét
Sohajtaná ki, ezt nyögé:
„Nem állt meg... elment... itt hagyott...
Mindennek vége van!”

Mi lelte őt? ki hagyta itt?
Minek van vége?... álmodott?

Nem álmodott, az nem volt pusztá álom...
Valónak képtelenség,
S mégis való!
Amint ott hosszában feküdt, előtte
Egy hölgyalak jelent meg,
Kiben ráismert hitvesére,
Odahajolt melléje,
Fülébe ezt sugá:
„Én már kiszenvedék,

Isten veled!”

S megcsókolá a férfi arcát,
S ez erre ugrott föl... midőn
Kinyíltak szemei,
Még látta kedvesét, de
Egy pillanatnál kevesebb alatt
Eltűnt az, és a börtön, amely
Világos volt, ismét sötét lett,
Mint villámlás után az éjféli.

„Én már kiszenvedék, isten veled!”

Ismételé a hallott szavakat,
„Ezt mondta édes hangja, melyet
Nem hallok én többé soha:
Én már kiszenvedék, isten veled...
Isten veled hát, lelkem lombja te,
Kit rólam lesodort a vész;
Ha téged elvitt, mért hagyott meg engem?
Mit ér, mit ér az ilyen lombtalan fa?
S hová sodort el a vihar?
Hol foglak föltalálni téged
Habár elhervadottan is,
Hogy életemnek maradékát
Szent romjaidnál kisohajtsam!...
Nekem többé nem kell az élet,
Mert célját elveszítém;
Te voltál célja életemnek,
Te általad s te érted éltem,
Szerelmem istenasszonya,
Te egymagad voltál valóság;
A többi? az emberiség, szabadság,
Ez mind üres szó, pusztá ábránd,
Melyért bolondok küzdenek.
Te egymagad voltál valóság,
Szerelmem istenasszonya!
És én örökre elvesztettelek!
Föltúrhatom, mint a vakandok, az
Egész földet, nem foglak megtalálni...
Por lesz belőled, mint akárki másból,
Olyan por, mint a többi, nem különb,
És elvegyűlsz közöttte, mintha
Növény vagy állat lettél volna csak.
De túrném veszteségemet,
Békén túrném ez óriási terhet,
Amíg alatta megszakadnék,
Csak elbucsúztam volna tőle, csak
Egy szót mondhattam volna még neki,
Egy kis rövid szót... vége, vége van,
Az isten ezt sem engedé meg.
Milyen kegyetlen az az isten!
S a balga ember térdet hajt előtte,
Atyjának híja és imádja őt...
Zsarnok vagy, isten, és én
Átkozlak tégedet!

Ott ülsz az égi trónuson hideg
Méltóságodban érzéketlenül,
Csak úgy, mint itt a földi zsarnokok,
S uralkodol kevélyen, és naponként
Hajnalsugárral s megrepedt sziveknek
Vérével újra s újra fested
Királyi széked kopott bíborát!
Légy átkozott, zsarnoknál zsarnokabb,
Amint te megtagadtál engem,
Ugy tagadlak meg tégedet.
Egy rabszolgáddal kevesebb lesz,
Vedd vissza ezt az életet, amelyet
Mint alamizsnát dobtál le nekem,
Vedd vissza és add másnak ismét,
Hadd tengődjék most rajta más,
Nekem nem kell ez alamizsna-élet,
Elédbe vágom azt, hogy összetörjék
Mint a haszontalan cserép!”

Ugy ordított a rab, hogy a sötétség
Megijedett és reszketett belé,
Ezt ordítá, s veszett dühében
Fejét a falhoz vágta és leroskadt,
S a fal megkondult a rémes csapástól,
Mikéntha néki fájna az. -

Ott fekszik a rab, zúzott homlokának
Aludt vérében a kövek felett,
Ott fekszik, és nem halt meg, és él!
Hozzá van nőve a keserves élet,
Hozzája nőtt letéphetetlenül.
Miként lelkéhez a kínszenvedés,
Mint börtönéhez az örök sötétség.

18

Tíz éve már, hogy e négy fal között ül!
Tíz év még ott kinn a szabadban is sok,
Hát még ott benn az iszonyú odúban!...
Megnőtt a szakálla és megnőtt haja,
S ő sokszor nézte, nem fejr-e már?
De azt mindig csak feketének látta,
Pedig fejr volt már, mint a galamb,
Csakhogy nem látszott színe a sötétben.

Tíz éve már, s önéki e tíz év
Egyetlenegy hosszú, végtelen éj volt,
És egyre várta, hogy mikor virrad már?...
Koronként úgy tetszett neki,
Hogy már több század, több évezred óta
Van e helyen, hogy a világ már
Az ítélet napján rég túl vagyon,
Hogy a föld régen elenyészett,
Csak e börtön maradt belőle,
És őt magát e börtönben feledték.

Kihalt immár a szenvedély szivéből,
Nem átkozódék többé isten ellen,
Eszébe sem jutott sem isten,
Sem ember többé nékie,
Kihalt szivéből már a bánat is,
Csak néha sírdogált, midőn
Álmából ébredett, mert
Álmában meg-meglátogatta őt
Ama szép tünemény, örökké
Imádott kedvesének szelleme,
Ki hozzá még a síron túl is oly hű!
De mihelyst fölédredett,
Eltűnt a kedves szép alak,
És sírt a rab, sírt, sírdogált.

De mért nem látogatta meg fia?
Hisz öneki volt fia is;
Mért nem jött ez hozzá soha?
Ezt kérdezé, s ekkép felelt magának:
„Fiam még él bizonynyal, mert ide
Élő nem jön, csak a halott jöhet,
Csak te jöhetsz, szerelmem anyyala!
Fiam még él s már nagy lehet,
Azóta rég felnőhetett.
Vajon mi lett belőled,
Szegény árvám, szegény fiam?...
Ki tudj’, a szükség mire vitte,
Talán rabló lett s hóhér temeté el...
És hátha apja nyomdokát követte,
És most, mint apja, föld alatt lakik,
Talán ép ebben a börtönben,
Talán épen szomszédom itten?
Fiam, fiam, szeretsz-e engemet,
Emlékszel-e apádra, gyermekem?”

De hallga, mily nesz, mily szokatlan hangok!
Figyelmez a rab, mindinkább figyel,
Ugy elmerül a hallgatásba,
Hogy lélekzeni sem mer,
S bezárt lelkét e hangok megnyiták,
Mint a virág kelyét a napsugár,
És ajka mosolyogni kezd,
Tíz hosszú esztendő után először!

Madárka szállott a börtön falának
Párkányzatára közel ablakához,
Ott ül a kis madár s dalolgat,
Ah, milyen édesen dalol!
És szólt a rab, vagy csak gondolkodék,
Mert szólni nem mert, nehogy elzavarja
A kedves vendéget szava:

„Oh istenem, mi jól, mi jólesik!
Először hallok ilyen hangokat,
Mióta itt vagyok, pedig már
Nagyon régóta vagyok itt.

Dalolj, dalolj, kis madaram, dalolj,
 Eszembe jut dalodról,
 Hogy egykor éltem, hogy még most is élek,
 Eszembe jut dalodról ifjuságom,
 A régen régen elszállt ifjuság,
 E szép tavasz, s ezen tavasznak
 Virága, a szép szerelem!
 Dalod fölkelti szenvedésimet,
 De egyszermind meg is vigasztal,
 S a megvigasztalt fájdalom talán
 Még édesebb, mint maga az öröm.
 Dalolj, dalolj, kis madaram, dalolj!...
 Ki küldött hozzám tégedet?
 Ki mondta néked, hogy e falra szállj,
 Amelyre nem száll átoknál egyéb?...
 Szentséges ég, e sejtelem,
 Ez engemet megöl,
 Boldogságával öl meg engemet!
 Egy sejtelem azt súgja nékem,
 Hogy én szabad leszek,
 Hogy nem e dögvészes helyen halok meg,
 De kinn az isten szép ege alatt...
 Te kis madár ott a falon, te
 Szabad világnak szabad vándora,
 Te a szabadság hírmondója vagy! -
 Ez így van, így lesz, nem kételkedem.
 Erős légy, szív, ha meg nem tört a bú,
 Ne törjön meg majd az öröm.
 Valóban úgy lesz. A világ megúnja
 A jármot végre s a gyalázatot,
 S le fogja hányni, és először is
 Kinyitja e sírhalmok ajtait,
 S első örömkönyűi
 Azoknak orcájára folynak, akik
 Itt a szabadságért szenvedtenek.
 Te kis madár ott a falon, te
 Szabad világnak szabad vándora,
 Te a szabadság hírmondója vagy!”
 Csikorgott a börtön zárában a kulcs,
 A kis madár ijedve szállt tova,
 Megnyílt az ajtó és a börtönőr
 A rabnak azt mondá: „Szabad vagy.”
 Följajdult a rab édes örömében,
 S odakapott fejéhez, mintha
 Eszét ragadta volna meg,
 Mely el akarta hagyni őt.
 „Megvan!” szólt gyermekes örömmel,
 „Megvan! nem hagytam elröpülni,
 Nem tébolyodtam meg... tudom,
 Mi történt: én szabad vagyok...
 Szabad tehát a nemzet, a haza?”

A börtönőr mogorván válaszolt:
 „Mi gondod a hazára, golyhó?
 Köszönd meg, hogy te vagy szabad.”

De a rab ezt nem hallá, mert esze
 Már messze, messze járt... bejárta
 A félvilágot, azt a sírt kereste,
 Amelyben édes kedves hölgy alszik.
 „Először is hozzád megyek,
 Lelkem halotta,” így szólott magában,
 „Hozzád megyek; miként te fölkerestél,
 Ugy fölkereslek én most tégedet,
 Hogy megcsókoljam azt a földet,
 Mely néked nyúgodalmat ad!...
 Oh, mily soká tart, míg e láncot
 Kezem-lábamról leverik;
 Ez a néhány perc hosszabb, mint valának
 Itt átnyomorgott hosszú éveim!”

19

Mint anyjának tejét a gyermek,
 Olyan mohón, oly édesen
 Szívá a szabad levegőt,
 S minden lehellet egy-egy kínos évet
 Emelt le bágyadt lelkiről,
 Míg ez könnyűnek érezé magát,
 Mint a pillangó, s szerteröpködött
 A természetnek uj virányin
 S szívének régi szép emlékein.
 Megifjítá a tiszta levegő,
 Megifjítá lelkének erejét,
 De teste vén és roskatag maradt,
 Csak vánszorogva, botra dőlve ment.
 Hosszú fehér haját s szakállát
 A szellők búsan lengeték,
 Tíz év alatt száz évet élt.

Elért a házhoz, melynek egykor
 Padlásszobájában lakott,
 Merőn megnézett minden embert,
 De nem lelt köztök ismerősöket.
 Tán új lakók valának, vagy hogy
 Nem ismert rájuk, elfeledte őket.
 Kérdezte: emlékeznek-e
 Ama szegény családra, mely
 Ott fönn lakott, de már fölötte régen?
 Ezek s ezek valának tagjai.

„Ah, én emlékszem, jól emlékezem,”
 Szólott egy jámbor öregasszony,
 „Szegény menyecske, olyan szép teremtés
 És oly jólelkű volt... de férje
 Istentelen gonosztevő volt,
 Amért aztán meg is lakolt ám,
 Elfogták és börtönbe dobták,

S ha meg nem halt, még most is ott van.
Midőn megtudta felesége,
Hogy férjét elfogák, s nem látja többé,
Szörnyethalt, szíve megrepedt.
Én föl nem érem ésszel, oly rosz
Embert hogy lehetett szeretni,
Hogy lehetett meghalni érte.”

Szilveszter érzéketlenül
Hallgatta a beszédet, mintha
Nem ő vón, akiről beszélnek,
S azt kérdezé: „Hová temették
Az ifjú asszonyt, és mi lett fiából?”

„Fiából nem tudom, mi lett?”
Felelt a vénasszony, „nem láttam őt
A temetés után soha.
Hová temették a menyecskét,
Azt sem tudom... szerettem volna
Temetésére menni, de
Épen keresztelőbe híttak.”

„Majd megtalálom,” szólt magában a férj,
„Majd megtalálom kinn a temetőben,
Megnézek minden sírt egyenként,
Mig az övére akadok.”

S elballagott a temetőbe,
Bejárta a sírhalmokat,
Egyiktől a másikhoz ment,
S midőn elvégzé, újra kezdte,
De kedvesének halmát nem lelé.
Hát semmi, semmi nem maradt utána!
Az a dicső lény elenyészett
Nyom nélkül, mint a napsugár.
Fejfáját a vihar kitépte,
S dombját a zápor elmosá.
Isten neki!...

Fájt, fájt, nagyon fájt a szegény öregnek,
Hogy nem lelé meg, amit keresett, hogy
Könyűiből, amik még megmaradtak
Oly hosszú szenvedés után,
A kedves-édes lény porára
Nem sírható le azokat... de
Azzal vigasztalá magát,
Hogy életében
Ez az utósó fájdalom,
Hogy itt örömmel s fájdalommal
Számot vetett örökre,
S ezentul úgy jár a világba', mint
Testetlen árnyék, mint lélektelen test.

Pedig csalatkozott.
Ez nem végső fájdalma volt.
Midőn a börtönből kilépett,
Azt kérdezé: „Szabad tehát

A nemzet, a haza?”
S a feleletre ő nem is figyelt,
Mert szentül hitte, hogy szabad.

És mit tapasztalt nemsokára?
Hogy nemzete, hogy a világ
Még mélyebben van meggörbedve, mint
Tíz év előtt, midőn ő szót emelt;
Az emberméltóság naponta törpül,
És a zsarnokság óriásodik.

Hiába volt hát annyi szenvedés,
Hiába annyi áldozat,
Mit a magasztosabb szivek hozának
Az emberiségnek? haszontalan
Minden törekvés, minden küszködés?
Az lehetetlen, százszor lehetetlen!

E gondolatra megerősödék,
Fölgyúladt benne a kihamvadó tűz,
Görnyedt fejét az ég felé emelte,
A roskadt aggból izmos ifju lett,
És homlokán rejtélyes szándok ült,
Merész, nagy szándok, elhatározás,
Melytől egy nemzet vagy talán
A nagyvilágnak sorsa függ.
E terv nem új, már ezrek életébe
Került, de hátha egynek sikerül,
S ha épen ő ez egy?...
Mélyen titkolta szándokát,
Alunni sem ment mások közelébe,
Nehogy kimondja álmában, nehogy
Megsemmisüljön, ha napfényre jön.
Nem szerzett társakat magához,
Nem dicsvágyból, hogy egymaga
Végezze bé az óriási munkát,
De hogy ne szálljon másra is veszély,
Ha terve megbukik. - -

A város zajban s fényben úszik,
A népség ezrivel tolong,
Hömpölyg, mint a kiáradott folyó, az
Utcákon át az „éljen” harsogása,
Arcok s ruhák ünnepek!

Mely alkalom, mely ünnep ez?
Talán az isten jött a földre
Saját képében, és saját kezével
Átadta a rab-embereknek
Rég elveszített szabadságukat?
Hogy ily nagy a fény, az öröm.

Nem; nem az isten, más megy ottan, aki
Kisebb az istennél, azonban
Magát nagyobbának tartja: a király!...
Lenéző göggel megy az emberek közt,
Mint a szelindek a kicsiny ebek közt,

S amerre néz, térdek s fejek hajolnak,
Mint a viharban a nád erdeje,
S torok-szakadtáig kiáltja
A szolgacsorda: „éljen a király!”
Ki merne nem kiáltani
Vagy épen mást kiáltani
Az ezerek és ezerek között?...
Ki merne?... egy mer... egy a sok között...
Ez egy, oly hangon, mely a tömeget
Túlbógi, mást kiált.
Ez azt kiáltja: „haljon a király!”
És eldurantja fegyverét, s a
Gógös király a porba rogy... -

Kelj föl, te gyáva zsarnok!
Hisz nem talált a fegyver,
Ruhádba s nem szivedbe
Ment a tévedt golyó.
Az ördög, akinek eladtad,
Megőrzé éltedet.
Kelj föl, te gyáva zsarnok!
S töröld le képedről a port.

Ki a gyilkos, ki s hol van ő?
Ott áll... de már fekszik, nem áll,
Félhalva fekszik, leverék
Lábáruul őt, és boldog, aki
Vén, ráncos orcájára köphet
És megrúghatja ősz fejét.

Boldogtalan nép, mért gyűjtöd fejedre
Az isten átkát? nem elég,
Amely már rajta fekszik?
Nem volt elég a Krisztust megfeszítned,
Minden megváltót megfeszítesz hát?
Boldogtalan, százszor boldogtalan nép!

Néhány nap mulva vérpad állt a téren,
És egy ősz ember fönn a vérpadon.
Midőn melléje lépett a bakó a
Sötét halálnak fényes pallosával,
Az ősz ember végigtekinte a
Kárörvendő szilaj tömeg során, és
Sajnálkozó könny reszketett szemében,
Sajnálta, akik őt megrugdosák,
S akik gyönyörrel nézik most halálát...
Suhant a pallos, rémesen suhant,
S a fej legördült... Szilveszter feje.
A nép rivalta: „éljen a király!”
És a halottat a hóhérlegények
Eltemeték az akasztófa mellett.

20

Vénült, kihalt a szolganemzedék,
Uj nemzedék jött, mely apáit
Arcpirulással említé s azoknál

Jobb akart lenni és az is lett,
Mert csak akarni kell!...
Fölkelt az új hős nemzedék,
S mit örökségben hagytak rá apái,
Leverte rabbilincseit,
S kezéről, akik ezt szereztek,
Azoknak sírhalmára dobta,
Hogy a csörgésre fölriadjanak, s ott
A földben is szégyeljék magokat!...
S megemlékeztek a győzelmesek
Ama szentekről és nagyokrul, akik
A szolgaságban szabadok valának,
És hirdették az ígét,
S díjok halál lett,
Csúfos halál!...
Megemlékeztek a győzők ezekről,
S a diadalnak örömébe szótték
Szent neveiket koszorú gyanánt,
S elvitték volna őket a
Dicsőség templomába,
De hol keressék, hol lelik meg őket?
Rég elhamvadtak a bitófa mellett!

Pest, 1848. június-szeptember